لوسی گارنێت

ئافرەتی کورد لە تورکیا

باری ژیانو پیشەیان ، دابو دەستووری ماڵەوەیان ،
بیروباوەڕیان ، داستانو چیرۆکی فۆلکلۆرییان

بەشێکە لە کتێبی :
« ئافرەتی تورکیاو فۆلکلۆریان ، ١٨٩١ ب٢ ل ١١٣-١٨٩ »

عەزیز گەردی
لە ئینگلیزییەوە کردوویە بە کوردی

١٩٨٣

Scanned with CamScanner

نووسی گارنێت

ئافرەتی کورد لە تورکیا

باری ژیانو پیشەیان ، دابو دەستووری ماڵەوەیان ،
بیروباوەڕیان ، داستانو چیرۆکی فۆلکلۆرییان

بەشێکە لە کتێبی :
« ئافرەتی تورکیاو فۆلکلوریان ، ١٨٩١ ب٢ ل ١١٣-١٨٩ »

عەزیز گەردی

لە ئینگلیزی یەوە کردوویە بە کوردی

١٩٨٣

چاپخانەی ئیرشاد - بەغدا

THE WOMEN OF TURKEY
AND THEIR FOLK-LORE

BY :

LUCY, M. J. GARENTT

"PART; III : THE MOSLEM WOMEN—
CHAPS. I,II,III, IV: KURDISH WOMEN."

Translated From English
into Kurdish
By :

AZIZ GARDI

Baghdad. 1983

Scanned with CamScanner

پێشـەكی

ئەم نامیلكەیە لە ئینگلیزی‌یەكـەدا سەربەخۆ نی‌یە ، بەڵكو چوار بەشە لە كتێبێكی گەورە كە دەربارەی ئافرەتی توركیاو فۆلكلۆریانە ·· كتێبەكە ،خاتوو گارنێت نووسیویەو یەكەم جار ساڵی ١٨٩١ بڵاوبۆتەوە· ئەم كتێبە دوو بەرگە : بەرگی یەكەم (٣٨٢) لاپەڕەیەو چوار بەشـەو باسی ئافرەتی ڤلاشی‌و گریكی‌و ئەرمەنی‌و بولگاری‌و فرانكی دەكات · بەرگی دوەمیش (٥٤٦) لاپەڕەیەو دوو بـەشی سـەرەكی‌یە – بـەشی یەكـەم باسی ئافرەتی جوو دەكات‌و بـەشی دوەم بۆ ئافرەتی موسلمان تەرخان كراوە · ئـەم بەشـەیان ٢٤ بـەشی بچووكـەو باسی ئافرەتی كوردو چەركەس‌و یوروك‌و ئەلبان‌و تەتەرو قەرەج‌و عوسمانلی دەكات· لـەم بیسـت‌و چوار بەشـە بچووكەدا ، چـوار بەشەكـەی بەرایـی (١،٢،٣،٤ ل ١١٣–١٨٩) باسی ئافرەتـی كوردەو ئەوەیـە كـە لێرەدا كردوومانەتە كوردی ·

سەرتاپای كتێبەكە زانیاری باش‌و بەكەڵكی تێدایەو گـەلێ باس‌و بەسەرهات‌و چیرۆك‌و بیروباوەڕی جوراو جۆری باس كردوەو ئـەوە دەهێنێ كە هەمووی بكرێتـە كوردی ؛ بـەڵام لەبـەر ئـەوەی هـەم وەرگێڕانەكەی وەختێكی زۆری دەوێ‌و هـەم بڵاوكردنەوەكەی گران دەوەستێ وام بە چاك زانی تەنیا ئەم چوار بەشە بكەمە كوردی كـە پەیوەندی بە ئافرەتی خۆمانەوە هەیە ·

حەز دەكەم كە خوێنەری خۆشەویست پێش خوێندنەوەی كتێبەكە ئەم سەرنجانەی لەبەر چاو بێ :

Scanned with CamScanner

● کتێبەکە یەکەم جار ساڵی ۱۸۹۱ بلاوبۆتەوە ، واتە پێش شەڕی یەکەمی جیهانی‌و ئەوساکە باری کوردستان لەگەڵ ئێستادا زۆر جودا بوو ، چ لەبارەی دابەشبوونەوە بێ‌و چ لە بارەی ژیانی کۆمەلایەتی‌یەوە. ووشەی تورکیای ئەوسا ئەو هەموو ناوچانەی دەگرتەوە کە لە ژێر نیری ئیمپراتۆریەتی عوسمانلی‌دا بوون • هەر بۆیەشە دەبینن کە نووسەر لە زۆر جێگادا باسی وان‌و بایەزیدو سەعرەت‌و سلێمانی دەکات • بە کورتی نەخشەی ئێستای تورکیا لەگەڵ نەخشەی ئەوسا جودایە •

● نووسەر هەندێ شتی گوتوە کە لەوانەیە بەلامانەوە سەیر بێ‌و ئەقلمان نەیگرێ ، ئەمە وایە ، بەلام بۆیە وایە چونکە نووسینەکە تایبەتی نی‌یە بە ناوچەیەکەوە ، سەراپای ئەو بەشە فراوانەی کوردستان دەگرێتەوە کە هەینێ لەژێر نیری عوسمانلی‌دا بوو ، جگە لەوەی کە باسەکە نزیکەی نەوەد ، سەد ، ساڵ پێش ئێستا نووسراوەو هەڵبەت لەم ماوەیەدا باری ژیانی کوردو ڕەوشت‌و ڕەفتاری ڕۆژانەیان هەندێ گۆڕانی بەسەردا هاتوە •

● نووسەر لە هەندێ جێ‌دا کە ناوی کوردی هێناوە ، بە جەردەو ڕێگرو کێوی‌و شتی وا باسی کردوە ، هەڵبەت منیش دەستم لێ نەداوەو وەکو خۆیم هێشتۆتەوە چونکە دەستپاکی لە وەرگێڕان‌دا ڕێی نەداوم ئەم جۆرە ووشانە بسڕمەوەو لایان بەم • ڕاستە کورد ئەوسا زیاتر بە کۆچەری‌و گەڕیدەیی ژیاوەو جەردەو ڕێگری هەبوە بەلام نووسەر دەبوایە مەوزوعیانە بدوێ‌و هەر هیچ نەبێ سەراپای نەتەوەکەمان بە جەردەو ڕێگرو شتی وا دانەنێ ، خۆ ئەوەندەش هەیە کە ئەو نووسەرە ئەوروپیانەی باسی کوردیان کردوە (زۆریان) لە کاتی نووسین‌دا کەوتوونەتە بەر کاریگەری بیروباوەڕی دوژمنانی کوردو نەیانتوانیوە بە تەواوی خۆیان لەم تەوژمە ڕابپسکێنن •

Scanned with CamScanner

● نووسەر ، لە هەندێ جێگادا ، قسەی وای کردوەو ڕای وای دەربڕیوە کە زیاتر لە ئەفسانەوە نزیکن تا لە ڕاستی • بۆ نموونە ، دەڵێ هەندێ کورد لەو باوەڕە دان خوێنی ئینگلیزی‌یان لە دەماردا دەگەڕێ ، ئەمەش یان بۆ نەوەکانی کەیغانی ژنی فەقێ ئەحمەدی داریشمانە دەباتەوە ، یان بۆ تاقمێ خاچپەرستی سەردەمی شەڕی خاچپەرستان کە ڕێگایان بزر کردوەو لە کوردستاندا گیرساونەتەوە ؟ لە هەردوو باردا قسەکە خەیاڵێکی خۆشە بۆ مرۆی ئەوروپی‌و لە ڕاستی‌یەوە دوورە •

● هەروەکو لە ناوی کتێبەکەشەوە دیارە ، نووسەر بایەخی زیاتر بە باری فۆلکلۆری کوردی داوە بە تایبەتی چیرۆکو ئەفسانە ، هەندێ لەو چیرۆکانە هەر زۆر زۆر باون وەکو چیرۆکەکانی خۆجە نەسرەدین ــ مەلای مەزبوورە •••

پێش ئەوەی کۆتایی بەم پێشەکی‌یە بێنم حەز دەکەم بڵێم خاتوو ئارنێت هەندێ ووشەی کوردی یان عارەبی یان تورکی بەکار هێناوە ، منیش ووشەکانم نەگۆڕیوە ، چۆنن ئاوا نووسیومنەتەوەو خستوومنەتە نێو دوو کەوانەوە « ••• » •

دوا جار ، هیوادارم کە خوێنەری ئازیز تام لە خوێندنەوەی ئەم نامیلکەیە وەربگرێ کە من لام وایە بریتی‌یە لە هەندێ سەرنجی خێراو گشتی دەرباری ژیانی کوردو ئافرەتی کورد بە گشتی‌و هەندێ چیرۆکو بەسەرهاتی ئەفسانەیی بە تایبەتی •

ئیتر ئێوەو زەوقو ڕای خۆتان دەربارەی کتێبەکە ؟•

عەزیز گەردی
بەحرکە
١٩٨٣/٢/٥

Scanned with CamScanner

بەشی یەکـەم

ئافرەتی کورد : باری ژیانو پیشەیان

کورد لە چیاکانی ڕۆژهەڵاتی ئاسیای بچووک بە پەرتو بڵاوی هەن هەر لە تووروووسەوە تا قەوقاس ، لە کوردستانیشدا لەگەڵ هەندێ نەتەوەیتردا تێکەڵن • کورد دوو توخمن کە ئەدگارو ڕەوشتی ژیانیان تەواو پێچەوانەیە : یەکێکیان کۆچەری چوستو چالاکو شەڕخوایەو ئەوەی تریان تەپو سستەو خەریکی کشتوکاڵەو هێندە زیرەك نی‌یە[1] • ئەدگاری جوتیارەکان لە هی خێڵەکی‌یەکان نەرمو ڕێکترە • خێڵەکی‌یەکان لووتدرێژو قەڵانگی ، نێوچەوان فیت ، چاو قووڵو تیژو بە زۆری ڕەش ، لێو ڕەش یان شینو بچووك ، چەنەگە تیژن • کە دەڕۆن هەنگاویان توندو پۆڵەو ڕۆیشتنیان بە شانازی‌و دەبدەبەیە ، کە چاوت پێدەکەون وا دەزانی ئاغاو سەرداری وولاتن •

بە گشتی وەری‌بگری ، کورد گەلێکی بەهێزو لەش‌ساغن • هەر چەندە ئاوهەوای وولاتەکەیان لە گۆڕان دایە بەڵام باش دەکەونە ناو ساڵانو تەمەنێکی زۆر دەژین • منداڵیان پێستە ناسكو ڕوومەت گوڵن ، بنیادەمی بچکۆلانەی چالاكو چەتوونو قشتن • ئافرەتی جحێلیش ، بە تایبەتی لە توورووس ، نموونەی ئەندام جوانی‌و ڕێك‌وپێکین •

مستەر میلینگن ئەو ماوەی لەناو ئەم جەردە چیایی‌یانەدا ژیاوە

---

(١) پەندێکی تورکی هەیە دەڵێ : «گەوجە ، دەڵێی کوردە» ئەم پەندە تەنیا جوتیارەکانی کورد دەگرێتەوە •

Scanned with CamScanner

زۆر کچی قۆزی دیوە ، بەم جۆرە وەسفی نایابی کچێکیان دەکات :

« ئەدگاری کچەکە وێنەی خونچە سێوی قەدەغەی بەهەشتی سەر زەمینی پێ بەخشیم • چاوە کاڵەکانی وەك تیشك لەناو ڕیزی موژە درێژو ئەستوورەکانی‌دا دەبریسکانەوە ، دەم و لووتی ناسك و بێ‌عەیب بوون • هەر چەندە بەرگی بەری هێندە پۆشتەو پەرداخ نەبوو بەڵام شێوەی نازداری لە تۆی ئەو بەرگەدا خۆی دەنواند • ئەوەی لە هەموو شتێ زیاتر سیحری جوانی پێدابوو سیمای سادەو هێمن و منداڵانەی بوو کە لە ڕوخسارو لەسەراپای ڕەفتاری‌دا دیار بوو »[٢] •

هەندێ کوردی بۆکتان و هەکاری دەڵێن گوایە نەوەی خەلیفە ئەمەوی یەکانن • هەندێ گەڕیدەش لەو بڕوایەدان کە خێڵی (ڕۆوادی) ـ کە سەلاحەدین لەوان بوو ـ دەشێ هەمان خێڵی (ڕەڤەندی) یان (ڕەوەندی)ی هاوچەرخ بێ • سەرۆکەکانی خێڵی(بەبە) بە سوور بوون و متمانەوە دەڵێن گوایە خوێنی ئینگلیزی‌یان لە دەماردا دەگەڕێ و لە کەیغانی داپیرە گەورەیان کەوتوونەتەوە ـ لە بەشێکی ئایندەدا ئەفسانەی ئەم کەیغانە دەگێرمەوە[٣] ـ بەڵام چیرۆکێکی‌تر هەیە هێندە ئەفسانەیی نی‌یە دەڵێ تاقمێکی سەر بە هەڵمەتی دوەمی خاچپەرستان(١١٤٧–١١٤٩)؟ لە سوریاوە بەرەو باکووری ڕۆژهەڵات چوون و لە گەڕانەوەدا ڕێیان بزر کردو وێڵ بوون و لە کوردستان‌دا گیرسانەوە[٤] •

ئەم دوو توخمەی باسمان کردن ، لە ناوەخۆیشیان جودان و بە

---

(2) Wild life among the Kurds.

(٣) بڕوانە بەشی چوارەم (کچێکی پاڵەوان) •

(4) Binder, Au Kurdistan, en Mésopotamic, &c, P. 110.

Scanned with CamScanner

زاراوەی دەوارنشین یان (کۆچەر)و (جوتیار) یان « رەعایا "Rayah" ناو دەبرێن ٠

دەڵێن جوتیارە کوردەکان چوار پێنج هێندەی جەنگاوەرەکان دەبن ٠ جەنگاوەرەکان بە تەخمین (١٣) هەزار خێزانن و لەمانە (١٠) هەزاریان کۆچەرن و ئەوەی تریش لە شارو گوندەکان دەژین ٠ ئەم هەموو جەنگاوەرە کوردانە سەر بە خێڵەکانن ، خێڵیش سێ جۆری هەیە : «عاشیرەت ــ ashirè خێلی گەورە ، «قەبیلە ــ Quablilè خێڵی ناوەنجی ، «تایەفە ــ Taifé ــ خێڵی بچووك ٠ ئەم خێلانە بە ڕەشماڵ یان بە ماڵ حسێب دەکرێن و هەر ماڵێك یان ڕەشماڵێك ٥ ــ ٢٠ کەسی تێدایە ٠ عاشیرەتی گەورە دەبێتە چەند قەبیلەو تایەفەیەك ، یان دەبێتە چەند تایەفەك ٠ ووشەی تایەفە وا دەبێ بۆ عاشیرەت بەکار بێ ، جا چ گەورە بێ و چ بچووك ٠ ئەو خێڵە بچووکانەی سەر بە هیچ عاشیرەتێك نین پێیان دەگوترێ تایەفەی لاتەریك ٠

عاشیرەت یان خێڵ ، لە خێزانی سەرۆك و هەندێ خێزانی دی پێك دێ کە کەم تا زۆر خزمایەتی‌یان هەیە ٠ لە ناو هۆبەدا ، ڕەشماڵی سەرۆك لە هەموو ڕەشماڵەکانی‌دی گەورەترەو لەناو هەموویاندا دیارە؛ چونکە شوێنی پرس و ڕاوێژکاری و دادگا بەستن و کۆبوونەوەی گشتی پیرەکانی عاشیرەت و جێی میوانداری گشتی‌یە ٠ هەستی عەشایەری و دڵسۆزی بۆ سەرۆك نیشانەیەکی سەرەکی ئەم گەلە سەرسەختەیە ٠ لەگەڵ ئەوەشدا سەرۆك عاشیرەت حاکمێکی تاکڕەو نی‌یە ٠ دەنگی پیرەکان سەنگێکی زۆری هەیەو وەك لەمەو دوا باس دەکەم ژنیش بەشداری سیاسەتی عاشیرەت دەکەن ٠

Scanned with CamScanner

هەرچەندە ، ئەو ناوچانـەی ئێستا پێیان دەگوترێ کوردستان ، سێ هەزار ساڵە ، کەم و زۆر ، لەلایـەن زۆر کەسـەوە داگیرکراوە بـەڵام کورد هـەرگیز مۆرکی نـەتەوایـەتی خۆیـان نـەدۆڕاندوە • لـە سەرەتای داگیرکردنی عوسمانلی‌یـەوە تا ئێستا ئـەم کوردانـە ، بەردەوام ، لە نێوان دوو هێزی ئیسلامی ناحەز بەیەك دەهەژێنەوە کە سوننەو شیعەن‌و لە تورك‌و فارس‌دا خۆیان دەنوێنن‌و کورد بە گوێرەی ڕۆژگار هەر ماوەی لەگەڵ یەکێکیاندا بوون •

هەر چەندە کە جەنگاوەرە کوردەکان زۆریان ئازار لـەو شەڕە بەدفەڕانە چەشتوە کە تورك‌و فارس پێیان‌فرۆشتن‌و هـەر چەندە کـە ئـەم دوو نـەتەوەیـە بـەدەوام دەرەبـەگی ناوەخۆیان وروژاندوە بۆ بێهێزکردنی جەنگاوەرە کوردەکان بەڵام ئـەم جەنگاوەرە کوردانە ، ئەگـەرچی سـولالـەو دەستووری سیاسی‌و ئایینـی دێرین‌و پاشـخانی مێژوویی‌و ئـەدەبی‌یان نەبوە بـە یەکـەوە بیانبەستێتەوە ، هێشتا هـەر توانیویانە بە نیمچە سەربەخۆیی بژین‌و وەك جاری جاران نەتەوەکەیان بە مۆرك‌و نیشانەو خـەسیەتەوە بپارێزن کە لـە نەتـەوە جیناره‌کانیان دادەبڕێنێ •

لەم سەدەی دواییدا ، هیوای نەتـەوایەتی ، سێ جار ، دنـەی داون بۆ ئەوەی نیری تورکی فڕێ بدەن بەڵام لەبەر ئەوەی ئەو ناوچە شاخاوی‌یانەی لێی دەژین ناوچـەیەکی پان‌و بەرینـە ، سەرکەوتنیان کـەم بوە ، یان هـەر نـەبوە • هیچ نەتەوەیەکی‌دی نەیتوانیوە وەکو ئەم نەتەوەیە ، کە وێ دەچێ جێگری کلدانیەکان بن ، لـە هـەڵو مەرجی وا سەخت‌و نالەباردا ، مۆرکی نەتەوایەتی خۆی بپارێزێ •

خانووی دەشتی کوردان بـە زۆری وەکو خانووی ئەرمـەنی‌یە

دراوسێکانیان ــ کە باسمان کردن★ ــ بن عـەردە ، کـە گـەوڕی لـە (سـەلاملغ ــ selamlik)یان ژووری گشتی دەکاتـەوە • ئاگردانـی چێشت لێنان بریتی‌یە لە تەندوورێکی زلی قوڕ ، ناوەڕاستەکەی بەرینەو لە سەرەوەو بنەوە تەسك بۆتـەوە • لـە ناوەندی ژووری سـەرەکی ماڵەوە لە عەرد دەگیرێ • «تەزەك ــ tazak »★★ی تێدەکـەن کـە سووتەمـەنی‌یەکی خۆماڵی‌یـەو بریتی‌یـە لـە قەسـەرو شیاکـەی ووشك کراوە • شیشەیەك دەخـەنـە سـەر زارکی‌و کتلی‌یـەکی بـە زنجیرێك پێوە هەڵدەواسن • ئافرەت لـە سەر ئەم ئاگردانە دادەنیشن‌و هیچ گوێ بـە دووکـەڵو کڵپـەی ئاگر نادەن کـە وەکو لـە زارکی بورکانەوە دەربچێ ئاوا لە زەوی دەردەچێ‌و دووکەڵەکەش بە کونێکی بچووکدا دەچێتە دەرەوە کە لە بلندی ، لە دیوار کراوەتەوەو نەختێ ڕوناکیشی پێدا دێتە ژوورەوە کە دانیشتوانی ماڵ قنیاتی پێدەکەن •

کەلەوپەلی ناوماڵیان زۆر سادەیە • تەنیـا هـەندێ بەڕەو لێفە ، برێ حـەسیرو کـەمێ هـەمبانە بۆ هـەڵگرتنی ئـەو جـلوبـەرگو کەرەستانەی زۆر پێویستیان پێ‌نابێ • ماڵ بریتی‌یـە لـە ژوورێك کـە ناندین‌و ژووری دانیشتن‌و ژووری نووستنەو سێ چوار نەوە دەگرێتـە خۆی • لەو ژوورەوە دەچیتە ژووری ئازووقە کە کۆڵێکی چیمەنتۆی وەکو تابووتی کۆن‌و هـەندێ جەڕەی جۆراوجۆری تێدایـە ، ئـەوەی هـەرە گـەورەیان چـوار پـێ بلنـدەو وەکو « ئـەمفۆرا ــ amphora »ی گریکی وایـە • جۆرە بیرەیـەك کـە پێی‌دەگوتری « بۆزا ــ Boza »و جۆرە شەرابێك کـە پێی دەگوترێ « ناردەنك

★ نووسەر لە بەرگی یەکەم ــ بەشی ٦ ، ٧ ، ٨ ، ٩ ی کتێبەکەی‌دا، باسی ئەرمەنی‌یان دەکات • (وەرگێڕ) •

★★ تەزەك : تەپالە (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

nardenk »و له ئاوی هەنار دەردەهێنرێ ، لەم گوڵەدا دروست دەکرێن • بێچگە لەمانە ژوورەکە هەندێ ئازووقەی تریشی تێدایە کە لەناو گۆزەی گەورە[٥] کراوەو بۆ خواردنی ماڵەوە دادەکرێ •

له سلێمانی کە پێتەختی کوردانە باشترین جۆرە خانوو چوارگۆشەیەو یەك نهۆمە • بناغەی سێ پێ دەبێو لە خشت دروست دەکرێو بە قوڕی بە کا هەڵدەسوورێو لای ناوەوەی ژوورە سەرەکی یەکان بە گەچ هەڵدەسوورێو ئاغەبانیش کاریتەیەو قامیشی دەهاویشترێتێو قوڕەپەست دەکرێ • دەوراندەوری خانوەکە حەوشێکی بە شوورەیەو لە ناوەڕاستەوە بە دیوارێك کراوەتە دوو بەش کە نە هەردوو سەرەوە لە ناوەڕاستەوە دەگاتە خانوەکە • لای پێشەوە کە سەلاملغە دەکەوێتە حەوشەیەكو لای پشتەوە کە حەرەملغە دەکەوێتە حەوشەکەی دی • باخچەیان بریتی‌یە لە پارچە فریزێکی سەوزو سێبەری دارچنارو تووی هاتۆتەوە سەرو بە بنەگوڵ دابەش کراوەو ئاوی چیای لە جۆگایەکەوە بۆ دێ • بەشی سەرەکی خانوو « تالار — Talar »ە کە وەکو ژوورێك وایەو لای پێشەوەی تەواو والآیە • لە وەرزی گەرمادا لەو تالارە دادەنیشنو هەر لەوێش دەخەون • تەنیا خەڵکە هەژارەکە لەسەر بان دەخەون • هەندێکیان لە فرچەی گەرمادا ، کە مانگێك درێژە دەکێشێ ، لە ترسی کێچ لەناو «چارداخ — tchardah » یان کەپر ، لە حەوشە لەسەر سەکۆ ، یان لەناو

---

(5) Xenophon in his "Avábádls," or retreat of the ten thousand:

دەڵێ : کاردوخی (Carduci) شەرابیان لە حەوزی چیمەنتۆ هەڵدەگرت : bk. 1v. chap. II.

Scanned with CamScanner

خێوەت ، دەنوون ـ دەڵێن کێچ لەم ناوچەیە لە هەموو ناوچەکانی تری تورکیا پیسترو ترسناکترە •

سەلاملغ ژوورێکی گەورەو بەرفراوانی تێدایە ، ڕوناکی‌یەکەی کزەو هاوینەکەی فێنکە • ژوورەکانی زستانی بە دالآنێکی تاریكو درێژ دەگەنەوە یەك •

خانووی ئاسایی بریتین لە کوخی قوڕ کە وەکو گوندی عارەبی خۆیان دەنوێنن • هەموو ئیشو کاری ماڵەوە لە دەرەوە دەکرێو سەراپای خێزانیش ، لە بەرچاوی دراوسێو ڕێبواران ، لەسەر بانی نزم دەخەون •

کوردستان بە زۆری بوورو بەیارەو باخچەو شینایی تەنیا لە نزیك شارو گوندە گەورەکان هەن • پاوان تاکە سەرچاوەی ژیانی خێڵەکانە • ئەم خێڵانە هاوینان ئەم چیاو ئەو چیا دەسووڕێنەوە بە دوای پاوانو ئاودا بۆ مێگەلە گەورەکانیان • خێڵ لە مانگی ئاداردا دیمەنێکی زۆر دڵفڕێنی هەیە • گا بار دەکەنو هەندێ جاریش وەك سەربار دوو سێ منداڵو لانکێکی لێ‌دەنێن ، جاری وایش هەیە دایك لانك ، بەو هەموو شتەی تێ‌یدایە ، لە پشتی خۆی شەتەك دەدا •

هەندێ ژنو پیاو بە پێیان دەڕۆنو سەرپەرشتی کۆچو ڕەوەکە دەکەن • هەندێ زەلامی چەکداریش بە شێنەیی دەڕۆنو پاسەوانی کۆچەکە دەکەن • ئەمانە گۆچانیان لەبەر کەمەردایەو شیرو قەلغانیان لە پشتە • لە کاروباری مەڕداریو مێگەل بەخێوکردندا ، پیاو بێچکە لە چوونە بەر مەڕ هیچ ئیشی دی ناکەن • ئیشەکانی‌تر هەموو دەکەونە ئەستۆی ئافرەتان •

کورد بە دەگمەن گۆشتی مەڕی خۆیان دەخۆن • دەڵێن

گۆشتەکە لەوە گرانترە کـە بەوان بخورێ ، ئیدی بە زۆری قنیات بە بەرو بومی ڕێچال دەکـەن وەك : شیرو پەنیرو کـەرەو ماستو دۆ yoaurt ، لەگەڵ نانی تەنکی «تەندوور – tandour »و لـەباتـی پلاو برنج پلاو ساوار لێدەنێن • بە ڕێگایەکی زۆر سەرەتایی نفیشك دەگرن • مەشکەیەکی گەورە پڕ ماست دەکەنو بە دوو پەت ، بـە شیوەیەکی ئاسۆیی ، هـەڵیدەواسنو کچـە کوردێ دەیژەنێو پـاش ماوەیـەك ماستەکـە دەبێتـە نفیشـك • پـەنیریان کـە پێی دەگوترێ « ژاژك – djadjk »* و شتێکی زۆر بەتامە ، هەندێ گیای تیژی تێدەکەن کە نوکهەیەکی وەك هی پیازی پێدەدا •

بەرگی ئافرەتی چینی بەرزی کورد بریتیی‌یە لـە ژێرکراسێکی فشی بە قۆڵو دەرپێیەکی بەرینی تورکی کـە بـە کەمەرێکی ئاوزێنە زێڕ یان زیو لە ناو قەدەوە قایم دەکرێ • کراسێکی لەسـەر لەبـەر دەکەن وەکو کورتەکی زەلامان وایە ، ئەوەندە هـەیە شۆڕەو لـەبن گەردنەوە توند دەکرێو ژێر کراسو دەرپێی لێوە دیارە • کراس ، بە پێی وەرزو پایەی کۆمەڵایەتی ئافرەتەکە ، لە ئارمووشی خەتخەت یان ڕەنگاوڕەنگ ، یـان لـە قومـاشی جورجێت یان قوستەنتینیە یـان قومـاشی گرانبـەهای ڕۆژەلاتـی دروسـت دەکرێ • ئینجا « بیش – bisn » کە بە زۆری لە قوماشی ئەتلەسەو وەکو کراس هـەڵدەبڕێ بەلام قۆڵەکانی کورتو تەسکەو ناگاتە سەر ئانیشك • زستانان ، لە باتی ئـەم بیشـە « لبادێ – Libardé » یان کورتەکی درێژی بـە لۆکە لەبەر دەکەن • ئافرەتی کورد هەندێ جار زستانان ، «چارۆکە – tcharokia »ی میللی لەبەر دەکەن کە وەکو عەبا وایەو لە قوماشی

* هەڵبەت پەنیرو ژاژی جیان و یەك شت نین (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

داشداشی زەرد یان‌سوور دروست دەکرێ ، لەسەر شانەوە قایم دەکرێ‌و تا خوار ئەژنۆ شۆڕ دەبێتەوە • سەرپۆشیان زۆر پارچەیە • چەند دەسرۆکێکی ئارمووش یان چەند کۆلوانەیەك ، کە هەموو ڕەنگەکانی پەلکە زێڕینەیان تێدایە ، بە دەرزی وەکو تاجێکی دوو پێ بڵند لێك توند دەکرێن‌و لچکە درێژەکانیان شۆڕ دەبێتەوەو دەگاتە پاشپانی • هەندێ لەم تاجانە بە ڕیزە قەیتانی زێڕ دەڕازێنرێنەوەو هەندێ خشڵی زێڕی وەك گەلای بچووکیان پێوە شۆڕ دەکەنەوە کە لەگەڵ ملوانکەی دراوو مووروو جێگەی خشڵی ئافرەتی کورد دەگرێتەوە • سەرباری نالەباریی ئەم جۆرە سەرپۆشەو ئەو سەر رووتی‌یەی لێی‌پەیدا دەبێ دەڵێن ئافرەت بە شەویش لە سەری دەنێن‌و بۆ ئەوەی تێك‌نەچێ سەرینی بچووکی بۆ دادەنێن •

بەرگی ئافرەتی جوتیاریش دەق وەکو ئەمە وایە بەڵام هەمیشە لە قوماشی شین دەکرێ • چارۆکەیان شینێکی تۆختەو لە دامێنی حوارەوەی داخی سپی تێدایەو لچکەکانی لەسەر سنگ یان شان گرێ دەدەن‌و تاسێك لەسەر دەنێن‌و پرچیان لەسەر روو گلۆوازە دەخواتەوە •

هەر چەندە ئافرەتی کورد بەناو موسلمانن بەڵام کە دەچنە دەرەوە زۆر بە توندی خۆیان داناپۆشن • لە شارێکی گەورەی وەك سلێمانی کچ قوماشی شینی داشداش‌و پۆشی ڕەش لەبەر دەکەن کە ئافرەتی تورك لەناو ماڵەوە لەبەری دەکەن • تەنیا ئافرەتی چینە بەرزەکان کە حەز دەکەن بە دزیەوە بە شەقامەکان‌دا بسووڕێنەوە ئەم پۆشی‌یە بەردەدەنەوە ، هەندێ ئافرەتی چینە نزمەکان بە زۆری بە رووی والاوە دەسووڕێنەوە • ئافرەتی لادێ کە بچنە سەفەرو لە دێ دەربچن خۆیان دەپۆشن • کۆچەریش کە دەکەونە کۆچ‌و ڕەو نەختێ

ڕوویان بە دەسرۆکێك یان لەچەکێك دادەپۆشن • لێرەدا بە پێچەوانەی لای تورکەکان ، نۆکەری پیاو بە سەربەستی هاتو چۆی حەرەمسەرای ئافرەتان دەکاو سەراپای خێزانیش بە رووی میوانی پیاوەوە دەچنو بەخێری دێنن •

سەرباری ئەم سەربەرستی‌یە ڕوکارەی ئافرەتی کورد لە ڕفتارەوە هەیەتی ، تا ئەوپەڕی شەرەفو داوێن پاکی خۆیان دەپارێزن • کورد ، نە ترسی باوی ناو ئەرمەنی‌یانو نە زێدەڕۆیی ڕەوشتپارێزی عوسمانلی‌یان هەیە • ڕاستی ، لە چاو نەتەوەکانی‌تری وولات ڕەوشتیان بێ وێنە بەرزە • ئافرەتی بەمێرد هەر خیانەتو ڕوخانێکی لێ‌ڕووبدا ، خێرا مێردی بریندار سزای مەرگی دەداو ئەو پیاوەی ناپاکیشی لەگەڵ ژنەکە کردوە بە هەمان دەرد دەچێ • ئەو کەسەی بەم جۆرە سزای ژنەکەی‌و دۆستی ژنەکەی بدات هیچ لەکەی کۆمەڵایەتی نایەتە سەر • بە پێچەوانەوە ، زۆر بە ڕیزو شانازی‌یەوە سەیری ئەم کردەوەیەی دەکەن • زۆر چیرۆك لە ناو کوردان هەن باسی ئەم جۆرە سزاو تۆڵەیە دەکەن •

چیرۆکێك هەیە باسی ئەوە دەکا چۆن کابرایەك کە سەرۆکی لەشکرێکی نانیزامی بوو لە بەغدا ، بیستی ئەو ماوەی لە ماڵەوە دوور کەوتبووەوە ، ژنە کرمانجەکەی گومانی بێ‌ئەمەکی‌و داوێن‌پیسی لێ‌کراوە ، بە دزی گەڕایەوە شاری خۆیانو شەو خۆی گەیاندەوە ماڵێ‌و ژنەکەی‌و دۆستی ژنەکەی پێکەوە کوشت •

چیرۆکێکی‌تر هەیە باسی ئەوە دەکا چۆن کابرایەك ، ئاغا ناچاری کرد ماوەیەك دوور بکەوێتەوە ، کابرا کوڕێکی (١٥) ساڵی هەبوو • ئەم کوڕە لەگەڵ زڕدایکی لە ماڵەوە بوو ، وەختێك زانی زڕدایکی

Scanned with CamScanner

دۆستی هەیە ، هەردووکی پێکەوە کوشتن •

لەم هەردوو نموونەیەدا ، کردەوەکە زۆر بــە ڕێزو شانازی‌یەوە وەرگیراوەو ئــەوەی کردوویە دۆسـتو دراوسێ ئـەو پـەڕی ڕێزیان لــێ‌ناوە • خزمــی تاوانبارەکـانیش هیچ شـکاتیان نـەکـردوە لای دەسەڵاتداران‌و هیچ ناڕەزاییشیان پێشان نەداوە • بە پێچەوانەوە ، ئەو تاوانــەی دەبێتــە هۆی کوشتنەکە تاوانێکی هێندە گــەورەو زلــە لای کورد ، کەس سەرخۆشیش لە خاوخێزانی کوژراوەکە ناکات •

زۆر چیرۆکی باوی دی لە بارەی ئافرەتی بەمێردو بێ‌مێرد هەیە کە مەردانە بەرگری‌یان لە شەرەفی خۆیان کردوەو ئەوەی دەستی بۆ درێژ کردوون کوشتوویانــە • یــەکێ لــەم چیرۆکانە کــە هەر زۆر کاریگەرە ، ئەمەیە کە بە کورتی بۆتان دەگێڕمەوە :

ئافرەتێکی کورد چوبووەوە ماڵە باوانی‌و بە تەنێ لەگەڵ نۆکەرێکی پیاو دەگەڕایەوە ماڵی مێردی کــە ڕۆژەڕێ‌یەکیان بــەین بوو • لــە ڕێگادا ، کابرا خۆی گنخاندو لــەباتی ئەوەی پێش ڕۆژاوا بگەنەجێ ، شەویان بەســەردا هات‌و ناچار لایان‌دایە خانێکی تەنیاو لاپەڕ کــە بە جێگای دزو جــەردان ناوی ڕۆیشــت بوو • کابرا ئەسپەکانی داکردو سەرکەوت بۆ ئەو ژوورەی خانمی لێ‌بوو •

نیازی گڵاوو بەدنمەکی‌ی بزووت‌و ویستی دەستی بۆ بەرێ بەڵام ژنە پێشتر لە مەرامی گەیشتبوو چەقۆیەکی بچووکی حازر کرد بوو • هەر هێندە کابرا دەستی بۆ درێژ کرد ، ژنە چەقۆکەی لــە گــەروو ختم کردو ساردی کردەوە • ژنــە نەوێرا لەم شوێنە پڕ سام‌و ترسە چاو لێك بنێ ، ئیدی لە قوژبنێك‌دا هەڵتروشکا تا ڕۆژ دەبێتــەوە • نیوەشەو ، لە دەنگی سمی ئەسپێك ڕاچەنی کە هات‌و لە خانەکە نزیك

Scanned with CamScanner

بوەوە چونکە بێجگە لـە پیـاو خراپ کێ زات دەکا بـەم شەوە ئەنگوستەچاوە بێتە ئەم خانە ترسناکە ؟ ژنە هەستی کرد کابرا دابەزیو دیاربوو لە تەویلە دەگەڕا ئەسپەکەی لێبەستێتەوە • کابرا لە خوارەوە جلەوی ئەسپەکەی بە دەستەوە بوو رایدەکێشا ، ژنە بیری کردەوە : «ئەگەر ئەم کابرایە ئەسپەکانمان ببینێ ، من تێچووم !» دەستی دایـە چەقۆکـەیو خێرا قۆڵێکی کابرای کوژراوی بڕیو لـە پەنجـەرەوە هاویشتی‌یە کابرای بیانی • کابرا ، سەنگرایەوە ، کشایەوە ویستی بۆ جـاری دوەم تێبپـەڕێ ژنە قۆڵەکـەی‌تری کـابرای کوژراوی بڕیو ئەویشی تێگرت • کـابرا هـاواری کرد : « هۆ ، کابرا ، تۆ هـەر کەسێکی هەی ، بزانە من (دەرگۆ)ی (لیزان)[٦]م و لێت ناترسم ! »

ژنە لە خەنی خۆشی‌یان شاگەشکە بوو ، دەنگەکە دەنگی مێردی بوو • ئیـدی وەڵامـی دایـەوەو هـاواری کـرد : « کورە دەرگۆ ، ئـەوە مبنـم مـن ، (گوزێل)ی تۆم ، وەرە ڕزگـارم کـە ! » مێردی مەندەهۆش‌و ژنەکـەی پێك شادبوون‌و بـە دوو قۆڵی کەوتنـە قسـەو گێڕانـەوەی بەسـەرهاتی خۆیان : دەرگۆ نـەیزانی بوو ئـەو ڕۆژە ژنەکەی دەگەڕێتەوە ، وا نەبوو لەبـەر ئەوەش هاتبێ کـە دواکەوتنی ژنەکەی هەراسانی کرد بێ بەڵکو ئەو ئێوارەیە لەگەڵ تاقمە برادەرێك خەریکی بەزم‌و ڕەزم‌و ڕابواردن بوون ، قسە هاتە سەر باسی ئازایەتی دەرگۆ ، دەرگۆش بۆ ئـەوەی ئازایـەتی خۆی بسەلمێنێ گرەوی کرد کە نیوەشەو بە تاقی تەنێ بچێتـە باسخان و نیشانـەیەك لـەوێ بەجێ بێلێ • لە خانەکەدا خەریك بوو لە شوێنێك دەگەڕا نیشانەکەی لێدابنێ کە ژنەکەی قۆڵی بنیادەمی بۆ هاویشت • هـەر چەندە کە دەرگۆ وای

---

(٦) لیزان : شارێکە لە بەینی بتلیس‌و وان •

Scanned with CamScanner

زانی ئەمە جەردەن لەوێ دالدەیان گرتوە بەڵام هیچ نەترساو نەوە بوو نەبەردانە ژنەکەی دەنگ‌داو لێك‌ئاشکرا بوون •

مستەر ڕیچ ، کە بە کوردستاندا گەڕاوە ، تووشی کچێکی عاشیرەتی بلباس بوە کە تورکێك ویستبووی دەستی بۆ ببا ئەویش نەیکردبوە نامەردی ڕمێکی لێدابوو کوشتبووی • ئەم کچە شۆڕەسوارە جحێڵە بەرگی پیاوانی کردبوە بەرو لە خزمەتی فەیزوللا فەندی دا بوو ، هەمیشە گوێڕایەڵو دڵسۆزی بووو لە هیچ گەشتو گەڕانێك دا لێی‌دانەدەبڕا • ئافرەتی ئەم عاشیرەتە زۆر ئازاو بەجەرگن • جاری وا هەیە وەك جەردە ڕێگری دەکەن ، وای لەو بازرگانو ڕێبوارەی بکەوێتە بەر دەستیان ! هەر بەوەندە بەرۆکی بەر نادەن کە ڕووتی بکەنو چی پێیە لێی‌بسێنن بەڵکو دنەی دەدەن بۆ ئەوەی زەوتی هەڵبستێ ، ئینجا چۆنی بە خەیاڵی فراوینیان دابێ بەو جۆرە سزاو ئەشکەنجەی دەدەن ، وەکو ئەوەی کە دڕکی لە لەش ڕابکەنو بیڕووشێننو چقلاژنی بکەن •

ژنو پیاو لەناوماڵەوە بە یەك چاو ڕەفتاریان لەگەڵ دەکرێ • ژن لە هەڵسوکەوتنیاندا لەگەڵ دایكو باوكو خوشكو منداڵان زۆر لە پیاوان نەرمترنو بە شێوەیەکی گشتیش زۆر لە مێردیان نەرمو میهرەبانترو بێندرێژترن • بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم جۆرە ڕەفتارەو سەراپای ڕەوشتی کوردی ئاکنجی ، لەوە باشترم دەست ناکەوێ کە ئەم چیرۆکە سەرنجکێشەی خوارەوەتان بۆ بگێڕمەوە :

– پاشا پەندێکی دایە ژنەکەی –(٧)

هەبوو نەبوو ، زۆر جاروا دەبوو ••• با لە خوای گەورە

(7) Jaba, Recueil de Notices etRecits Kourdes, P.32,

Scanned with CamScanner

بپارێینەوە ڕەحم بە دایك و باوكمان بكا كە ئێستا گوێیان لێمانە[٨] •

لە زەمانی پێشان‌دا ، پاشاكانی بایەزید هیچ ماڵ و سامانیان نەبوو، یا بڵێی دەست‌كورت بوون • داهاتی دێكان و هەرچی بەروبووم هەبوو « عەیان – âyân »و « ئاغا – agha »كانی ناوچەكە دەیانبرد كە خاوەن موڵكی دەوڵەمەند بوون و زۆر نۆكەرو سەربازی ئازایان هەبوو، هەردەم ئامادەی شەڕو هێرش بوون • ئاغاكان بە نۆرە ئازوقەی ڕۆژانەیان بۆ ماڵی پاشا دەنارد • ژنی عەیان و ئاغاكان زۆر پۆشتەو پەرداخ بوون و شتی زۆر بە نرخ و ناوازەیان هەبوو ، كەچی ژنی پاشاكان بەرگیان زۆر سادەو ساكارو ئاسایی بوو • ڕۆژێكی جەژن ، ژنی ئاغاو عەیانەكان چوونە جەژنانە و دەست‌ماچ كردنی « خانم – hanum » • خانم كە سەیری جل و بەرگ و خشڵی ئاغە ژنەكان و جل و بەرگی خۆی كرد ، لە خۆی تەریق بووەوەو زۆر پەست و شەرمەزار بوو •

ئێوارێ ، كە پاشا چووەوە حەرەملغ بینی خانم كزو عاجزە ، لێی‌پرسی : « ئەوە چ بوە؟ بۆ وا عاجزی ؟ » ژنە وەڵامی دایەوە : « عاجزی و دڵ‌بەغەمی بۆ من نەبێ بۆ كێ باشە ! ئەمڕۆ جەژن بوو ، ژنی ئاغاو عەیانان هاتبوونە جەژنانەم ، هەموو بەرگی نایاب و بێ‌وێنەیان لەبەر بوو ، سەراپای لەشیان خشڵ و زێڕ بوو • بە بەرگی شایی و بەو هەموو خشڵەوە دەستیان ماچ كردم ، ئەدی شوورەیی نی‌یە بۆ من كە خانمم بەو جل و بەرگە ساكارو خراپەوە بە دەمیانەوە بچم ؟ چ لەوە ناخۆشتر دەبێ ؟ »

پاشا وەڵامی دایەوە ، گوتی : « حورمێ ، شاژن ئەوەندەی بەسە

---

(٨) پێشەكی یەكی گشتی‌یە بۆ هەقایەتی كوردی •

که پایەیەکی بەرزی هەبێ ، دەبێ بە پایەی خۆی ڕازی بێ‌و بەرگی جوان‌و خۆڕازاندنەوە بۆ خەڵکی‌تر لێبگەڕێ » • هەروەها گوتی : « ئەم هەموو ئاغەژنانە ، بە خۆو بە کرمانجەوە خزمەتکاری تۆن ، نرخی تۆ لەوەدایەو ئەوەندەت بەسسە ! ئەم هەموو سوارانەش کە دەیانبینی هەموو فەرمانبەرداری من‌و بە هەموو دەمێ ئامادەن بەسەر دوژمن دا بدەن • گەورەیی لەوەدایە کرمانجت هەبێ‌و سوار فەرمانبەردارت بن ، نەك جلی پۆشتەو خشڵی زێڕت هەبێ » •

بەڵام خانم گوێی نەدا قسەی پاشا داوای بەرگی جوان‌و زێڕو خشڵی ئەلماسی کرد • پاشا گوتی : « ئەم شتانە بە هەوەنتە چنگ ناکەون ، بۆ ئەوەی ئەو شتانەت بێ دەبێ گوندت هەبێ ، جا ئێستا ناچارم دەست بە ڕووی هەندێ ئاغاوە بنێم‌و هەندێ کەس دەربکەم بۆ ئەوەی مووچەو بەراتەکەیان بۆ من بگەڕێتەوەو بۆ تۆ بە زێڕو بەرگی جوانی بدەم » •

چەند ڕۆژێکی پێچوو ، پاشا بە دزی ئاغاو عەیانەکانی کۆکردەوەو بۆی باس کردن کە ژنەکەی داوای چی لێکردوە • فەرمانی پێدان نیوە شەو ، بە سواری بچنە دەرەوەو قۆڵ قۆڵ دەورەی شار بگرن • ئاغاو عەیانەکانیش بەش بە حاڵی خۆیان (٣٠٠٠) سواریان کۆکردەوەو شەش پەلیان پێك هێناو شاریان گەمارۆ داو چاوەڕێی فەرمانی شا بوون • بەیانی ، خانم لە پەنجەرەی خۆیەوە سەری هەڵکێشا دیتی لەشکر شاری ئابلووقە داوە ، خێرا پاشای وا‌گا هێناو هاواری کرد : « هەستە ، ئێستا وەختی نووستن نی‌یە ، دوژمن تەلای ئابلووقە داوە ! » پاشا لەسەرەخۆ وەڵامی دایەوەو گوتی : « بڕۆ زێڕو بەرگە جوانەکانت بێنە بیاندە ئەو دوژمنانە بەڵکو وازمان

Scanned with CamScanner

لێ‌بێنن » . ژنە قیژاندی : « دەرکردنی دوژمن وا نابێ ، ئەگەر بە هەندێ پێك دێ ، من نە زێڕم گەرەکەو نە بەرگی جوان ، لە دەست دوژمن دەرباز بیم بەسمە » . پاشا پێی گوت : « مەترسە ، ئەوانەی زنیان بە خشڵی زێڕو بە بەرگی پۆشتەوە هاتبوە جەژنانەی تۆ سوارو چەکداریان گەلێ زۆرە ، بەلام ئەگەر حەز دەکەی هەموو یان دەردەکەم و مووچەکەیان بۆ تۆ بە زێڕو کوتاڵ دەدەم » . ژنە هاواری کرد : « خوا نەکا ، من شتی وام ناوێ ، ئامادەم بەرگی بەریشم بە گەلو سوپای دلێرمان بەخشم . ئێستا پێ‌لێ‌دەنێم کە گەورەیی بە زۆری سەربازو سوارە . زۆر بازرگانی دەولەمەند هەن ، بەلام بازرگان چی‌یان لە دەست دێ ؟ گەورەیی ڕاستەقینە بە دەولەمەندی نی‌یە » .

پاشا چوە دەرەوەو فەرمانی‌دا سوارەکان پەرتەی لێ‌بکەن‌و بەرەو ماڵ بکشێنەوە ، بەلام سوارەکان ڕازی نەبوون‌و گوتیان تا فیتە بەدەورێك نەکەین‌و هەندێ چەك‌و خشڵ بە تالانی بۆ خانم نەهێنین ناچینەوە . لێ‌یان‌دا بەرەو قەرەداغ[٩] بۆی دەرچوون‌و بای سەد هەزار قڕوش تالانیان هێناو پێشکێشی خانمیان کرد ، بەلام شاژن قبوولی نەکردو دایەوە سەربازەکان ، بۆی ڕون بوەوە کە بێ زێڕو جل‌و بەرگی جوان هەل‌دەکات بەلام بێ سەرباز دەسەلاتی خۆی بێ نایاریزرێ .

ئافرەتی کورد ، بە تایبەتی ئافرەتی خێڵە کۆچەرەکان دەورێکی چالاکیان لە کاروباری کۆمەلایەتی‌و سیاسی خێڵ‌دا هەیەو ئاگایان لە

---

(٩) قەرەداغ : چیای ڕەش : ناوی قەزایەکی ئێرانی‌یە ، چل میل لە سنووری تورکیاوە دوورە .

Scanned with CamScanner

هەر شتێکە کە پەیوەندی بە خێڵەکەیانەوە هەبێ - زەوی و زار ، ڕاوتەگبیر ، فێڵو پیلان ، کە لەم هەموو کاروبارەدا تا بڵێی چوستو چاپووکن • ئافرەتیش هەروەکو پیاوەکانیان حەزیان لە بەزمو هەرایەو قەت شەکەت نابن بۆیە هەمیشە ووریان و بە هەموو دەمێ لەسەر پێن بۆ ئەوەی باز بدەنە سەر خانەی زین • هەر چەندە سواری کۆکیش نین بەلام لە ناوەخۆیاندا ، بۆ بەزمو هەرا ، شان لە شانی مێردیان دەدەن •

بەشداری کردنی ئافرەت لە ژیانی سیاسی خێڵ ، تایبەتی یەکی ژیانی کۆچەری و دیاردەیەکی باری سەرەتایی کۆمەڵە • مستەر میلینگن دوو نموونە دێنێتەوە کە بە چاوی خۆی دیویتی لە بەشداری کردنی ئافرەت لە کاروباری گشتی :

پاش قوونە شەڕێك لەگەڵ خێڵی (شکیاخ) ، کوردەکان شکانو ٢٤ جەنگاوەریان چووو گەڕانەوە هۆبەی خۆیان • وەفدێك بە هەلەداوان چوە لای پاشای وان تکای لێ کرد بێ بکەوێتە بەینیانو پێکیان بێنێتەوە • لێژنەیەك هاتو چەند میلیك ما بوو بگەنە هۆبەی خێڵی (شکیاخ) تووشی کۆمەڵە ئافرەتێك بوون ، پۆشی ڕەشیان بەستبوو ما هێزیان تێدا بوو دەیانشریقاندو هاواریان دەکرد • خەمی گرانی ئافرەتەکانو بەرتیلی (ژاژك)[١٠]ی بە تامو بۆی کوردی مەسەلەکەی چارەسەر کردو بە هۆی ناوبژیکاری ئافرەتانەوە دەستیان لە شەڕو تۆڵە هەلگرت •

کورد بە گشتی کاروباری پاکۆدانی حسێبیان لەگەڵ ئەو باجەستێنە

---

(١٠) ژاژك : پەنیرێکە نوکهەی پیازی هەیە • پێشتر باسمان کرد • (ژاژك و پەنیر جودان - وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

ڕەزاگرانانەی دەچنە ناویان ، بۆ ئافرەتان بەجێ دێلن •

جارێکیان باجەستێنێک چوە هەواری حەیدەرانلی‌یان کە خێڵێکی گەورەو دەوڵەمەندەو لە دەشتی باکووری ڕۆژاوای وان هەڵی‌داوە • بوو بە میوانی ڕەشماڵی عەلیاغای سەرۆک خێڵو بەخێرهاتنێکی گەرمیان کردو قاوەی خەستو جگەرەیان پێشکێش کرد ئینجا عەلیاغا بە هێمنی پێی گوت سەربەست‌بێ‌و بچێ بە ناو ڕەشماڵەکاندا بگەڕێ‌و مەڕانە ئۆ بکاتەوە • کابرا کە چوە ناو ڕەشماڵەکان دیتی کە دەیەوێ شتەکان حسێب بکا ئافرەت تا پێ‌یان بکرێ شتی لێ دەشارنەوە • بە لاملی لەگەڵ یەکتر دەجوولانەوە ، ئیدی زۆری نەبرد لێک‌گیربوون‌و بە دارو بەرد وەری گەڕانێ‌و چی خراپەی‌پێ‌یان‌کرد • کابرا بە پڕەپڕ هەڵات‌و هەر چا بوو پیاوەکانی خێڵەکە هاتن‌و لە دەست ئەو ئافرەتە توندو تووڕانە دەریان هێناو بە ساغو سەلامەتی بردیانەوە ڕەشماڵی سەرۆک • عەلیاغا بە شێوەیەکی دۆستانە ئامۆژگاری کرد کە ئافرەت چی دەدەنێ بە زیاد بێ ، وەری بگرێ‌و یەکسەر بگەڕێتەوە وان‌و سوپاسی خوا بکا کە خراپتری بەسەر نەهاتوە ، گوتی : « کوڕی باش ، چ دەکەی لەگەڵ ژنان ؟ چی‌یان بوێ وا دەکەن • جا پارەکەت وەربگرەو بڕۆ » •

ساڵی ١٨٥٤ سەلەفە سوارێکی کورد بە سەرۆکایەتی قەرە فاتمە خاتوون بە قوستەنتینیەدا تێپەڕین‌و بەرەو مەیدانی شەڕ داکشان • ئەم ئافرەتە ، ئافرەتێکی چورچو بوودەڵە بوو[11] و بێجگە لە ئاگری نەبەردی کە لە چاوەکانی ئاورینگی دەدا هیچ نیشانەی سوارچاکی لە دیمەن‌و ئەدگاردا دیار نەبوو •

(11) Mordtmann, Die Amazoner, P. 132.

Scanned with CamScanner

کوردی کۆچەرو جوتیار بایەخێکی زۆر کەم بە خوێندەواری دەدەن • کوردی ئاکنجیی سلێمانیو مەڵبەندەکانیتر وە نەبێ بە تەواوی نەخوێندەوار بن ، ئەوانیش مەلاو پزیشکی ڕووحییان هەیە لە خۆیان کە یاساو دەستووری ئیسلامەتی لە خەڵك دەگەیەننو لە حوجرەکان دەرز دەڵێنەوە • کچو ژنی کوردە خوێندەوارەکان بە لایەنی کەمەوە فێری خوێندنەوەو نووسینی فارسی دەکرێن کە زمانی ئەدەبییە چونکە سەرباری ئەو هەوڵەی هەندێ مەلا ، لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا ، دایان بۆ ئەوەی بە زمانی کوردی بنووسن ، ئەدەبی کوردی هێشتا هەر بە نەبوو دادەندرێ • زمانی کوردی هیچ پەیوەندی بە زمانی فارسیو تورکییەوە نییە و چەندی خێڵ تێدایە ئەوەندە زاراوەی هەیە • وەك دیاردەیەکی سروشتی ، تێکەڵاو بوونی بەردەوام بۆتە هۆی ئەوە کە زۆر ووشەی تورکیو بە تایبەتیش ووشەی فارسی بکەوێتە ناو زمانەکەیانەوە • ژنە کورد بەهرەو سۆزی شیعر دانانیان زۆر بە هێزەو زۆر گۆرانی ناسكو کاریگەر لە بارەی ڕوداوی کۆمەڵایەتیو خێڵایەتی دادەنێن* •

دەڵێن یەزیدی کە یازدە خێڵی جوداو حەفت هەزار خێزان دەبن دوژمنی هەموو جۆرە خوێندەوارییەکنو نەخوێندەواری یەزیدییان بۆتە پەند لای گەلە دراوسێکانیان • چینی بەرزی پیرەکانی لێدەرچێ پیاویان بە گشتی نەخوێندەوارن ، هەڵبەت ئافرەتیشیان لە هەمان باری نەخوێندەواری دان •

---

* ئافرەتی کورد هەبوە لاوکبێژی هەڵکەوتوو بوەو ، شەو تابەیانی بەرامبەر پیاوان دانیشتوەو لاوکی چڕیوە • بێجگە لەوەی کە لە بەستەو باڵۆرەو هەموو جۆرەگۆرانییەکانی تریش دەستێکی باڵای هەبوە – وەرگێڕ – •

Scanned with CamScanner

بەشی دووەم

ئافرەتی کورد : داب‌و دەستووری ماڵەوەیان

کچە کورد دەتوانن خۆیان مێرد بۆ خۆیان هەڵبژێرن‌و دڵدا‌نی کردن قەدەغەو سەیرو ناجۆر نی‌یە ، بەڵام دەبێ باوکی کچە ڕازی بێ • ئەوەیش هەیە ، هەندێ جار ، ئەگەر کچ‌و کوڕەکە سەبارەت بە ماڵ یان بە هەر شتێکی‌تر ، تەگەرەیان خرایە پێش ، بە دوو قۆڵی ڕادەکەن واتە کچە بە دوو کوڕەکە دەکەوێ • لە ناو خێزانی سەرۆك خێڵەکان « ژن هێنانی بۆ قازانج » باوەو بە زۆری کوڕو کچەکە لێك‌غەریب‌و نەناسن •

ڕەوشتی داخوازی وایە ؛ ماڵی کوڕە دەچنە ماڵی کچەو لەوێ بەخێرهاتنیان دەکرێ‌و شەربەت دەخورێتەوە • (شەربەت خواردنەوە)(١) بەلای کوردەوە نیشانەی داخوازی‌کردنە • ئامادەبوونی زاوا لەم داخوازی کردنە شتێکی پێویست‌و ناچاری نی‌یە ، بە زۆری وا دەبێ کە خزمێکی نزیکی ، ئەگەر برای هەبێ برای ، دەبێتە وەکیلی و چی دیاری‌یەك باوە لەگەڵ خۆی بۆ بووك‌و دایك‌و باوکی بووکی دەبا •

نیشانەی هەرە دیاری زەماوەندی کوردی « چۆپی – tchopee” » گێڕانە کە شایی‌یەکی میللی‌یەو ئافرەت وەکو جوتیاری ماسیدۆنی‌و بولکاری زۆریان مەراقە • لە ئاهەنگ‌و زەماوەندی بووك

---

(١) شەربەتی ڕۆژەڵات لە بەری میوە دەگیرێ‌و بۆ ساردکردن بەفر یان سەهۆڵی تێدەکرێ •

Scanned with CamScanner

گواستنەوەدا ، زۆر کەس بێ ئەوەی لێیان بگەرێتەوە دێنو دیاری بچووك بۆ بووك دێنن بۆ ئەوەی بەشداری چۆپی بکەن • ئەم شاییە میللی‌یەی کوردان زۆر لە « هۆرا ــ hora »ی گریکی دەکا • شایی‌کەرەکان بە شێوەی نیو ئەلقەیی دەستیان تێك‌دەکرنو بە نۆرە پێ‌یان دەجولێننو لەشیان بە رێکی بۆ پێشەوەو پاشەوە دەبزوێننو لەگەڵ ئەم جولانەوەیەش‌دا هاوار دەکەن • ئەوەندەهەیە هەنگاویان لە هی هۆرا هێواشترەو جوداوازی‌یان هەیە کە بەم جۆرە باس کراوە : « هەموو بازنەکە بە نەرمی‌و شەپۆلاوی ، بە رێك‌و رەوانی لەگەڵ ئاوازەکەدا وەك کەروێشکەکردنی تەبارەی بەر با دوجوولێتەوە » • لە کاتی شایی‌کردن‌دا ، جەنگاوەری کورد ئەو پەری هەست ناسکی‌و گفتار هێمنی‌و رەفتار شێنەیی پێشان دەدا بە تایبەتی کە لەگەڵ دەزگیرانی شایی بکات ، چونکە ئەگەر چ بێگانە لەوێ نەبێ ، ئەمەیان لە ئاهەنگی بچکۆلانەدا شتێکی زۆر ئاسایی‌یە ، لە بۆنەو مناسبەکانی‌دی‌دا ژنو پیاو بە جودا شایی دەکەن ، ئەو کاتەش شایی‌یەکە هەر چەندە قەوغە بێو حەشامەتەکە هەر چەندە زۆر بێ ئافرەت سەریان داناپۆشن • شایی بە زۆری لەبەر ئاوازی «بلوان ــ bilwan »* دەگەرێ کە لە قامیش دروست دەکرێو هەندێ پیکی دەخرێتە سەر • ئاوازەکەی نەرمو خۆشە • ئاوازی کوردی هەر چەندە لەسەر یەك بار دەڕوا بەڵام بە شێوەیەکی گشتی ، بە پێچەوانەی ئاوازی تورکی‌و فارسی ، گۆرانەکەی رێك‌و تەبایە • ئاوازەکەی بە زۆری نەرمو غەریب‌و غەمناکە ، هەست‌و سۆزێکی وای تێدایە پیاو لە خێڵەکی‌یەکان رانابینێ ئەو ئاوازەیان لە سنگ دابێ کە لەناو ئێمەدا تەنیا بە لاملو رەقەکارو تالانکەر ناسراون •

---

* بلوان نی‌یە بلوێرە (وەرگێر) •

Scanned with CamScanner

لە زەماوەندا ، چۆپی چەند سەعاتێك دەخایەنێو شایی‌یەکەرەکان دەگۆڕێن • یەکەم جار پیاو شایی دەکەن ، ئێنجا ئافرەت • مستەر ڕیچ بەم شێوە کاریگەرە وەسفی دەوری دیاری کچان دەکا لەم بەزمە میللی‌یەدا :

« دیسان ئاوازی چۆپی لێ‌یداو دەوری (٣٠) کچ بە ڕیزو دەست لەناو دەست ، بە هەنگاوی ناسكو بە شێنەیی چوونە پێش ، بێ هیچ پێچەو پۆشی‌یەك ، لەناو بەرگی ئارمووشی ڕەنگاوڕەنگدا دەدرەوشانەوە • بە ڕاستی ، ئەمە دیمەنێکی جوانو دیاردەیەکی نوێ بوو بۆ من کە قەت لە ڕۆژەلات ئافرەتم نەدی بوو ، بە تایبەتی کچ ، کە وەکو ئەمانە هێندە بە سەربەستی لەگەڵ پیاوان تێکەڵ بنو خۆیان دانەپۆشن • لەم ڕووەوە ژنە خێڵەکی عارەبیش پێیان ناگەن » •

« ڕیزی کچەکان بە هێواشی ، وەك شەپۆل ، لە دەوری ئەڵقەیەك دەسووڕایەوە • هەندێ جار هەنگاوێك بۆ ناوەوە دەچوونە پێشو هەندێ جار دەکشانەوە • زۆر بە ڕێكو پێکی لەنگەری لەشو سەریان ڕادەگرت • ئاوازەکە هێمنو لەسەرەخۆ بوو • جولانەوەیان زێدەڕەوی تێدا نەبوو • ئەم شایی‌یە نیو سەعاتێکی خایاند ، ئاوازەکە بڕایەوەو کچەکان پەرتەیان کردو گەڕانەوە ماڵی خۆیان بەڵام لە پێش‌دا سەراپای خۆیان داپۆشی ، دیارە ئەمەش شتێکی زیادەکی بوو ؛ چونکە ئەو حەشامەتەی هاتبوونە دیار شایی‌یەکە زۆر لەوەی زیاتر بوو کە کاتی وا لە شەقامەکانی سلێمانی تووشیان دەبێ » •

لای کوردە بەناو موسلمانەکان ، مارەکردن بە زارو لە حزووری « ئیمام – Imam »ێك دەبێ • زاوا لەگەڵ چەند خزمو برادەرێکی دەچنە ماڵی باوکی بووكو پاش تەواو بوونی دابی مارەیی بووك سواری

Scanned with CamScanner

ئەسپ دەکات‌و دەیبا • هەر چەندە کە بووك بەو دیاری‌یانەی لە کاتی دەزگیرانەتی‌دا بۆی ڕەوان دەکرێ نرخی دەدرێ ، بەلام جاری وا هەیە زاوا هەڵی دەگرێ • کورد هەر چەندە کە موسلمانیشن ، بە کردەوە پەیڕەوی ڕێبازی یەکژنی دەکەن و تەڵاقیش هەر چەندە ڕێی دراوە بەڵام زۆر دەگمەنە لەناو کوردان ، سوێندی ئاسایی‌یان ئەمەیە : «تەڵاقم بکەوی ئەگەر ئەمن ...» ئەمەش زۆر باش دەری دەخا کە کورد حەز ناکەن ژنیان تەڵاق بدەن ؛ کەچی یەزیدی پەیڕەوی دەستووری فرەژنی دەکەن‌و جاری وا هەیە وەك تورکەکان سێ ژنیان هەیە • ژن هێنان لە خزمی نزیك‌و خوشك‌و برای ژن لەناو یەزیدی‌یان باوەو وەکو هی کوردە موسلمانەکان نی‌یە ، یەزیدی ڕێ لە تەلاق ناگرن • داخوازی‌یان وایە کە برادەرەکانی بووك‌و زاوا ڕێگا خۆش دەکەن‌و شێخێکی ئایینی لێکیان مارە دەکا • دابەکە وایە کە بووك و زاوا دەچنە حزوور پیرو ئەویش بەرەکەت بەسەر هەردووکیان‌دا دەخوێنێ‌و زاوا نانێك دەداتە شێخ‌و نانێکی پیرۆزی لە باتی لە شێخ وەردەگرێ‌و لەگەڵ بووك دەیکاتە دوو کەرت • دەڵێن کە زاوا بەڵێنی ژن‌و مێردایەتی دەدا لەناو ئاوی ڕەوان دەوەستێ بەو مانایەی کە بەم چەشنە ڕووی سەختی بەڵێنەکە دەشواتەوەو لە پەیمانشکێنی تاوانی کەمتر دەبێ • چینە نزمەکانی ئەم تاقمە ئایینی‌یە کە « پیر — Pir »و « قەووال — Kawwal »ن ، ڕەمەکی خەڵك لێك مارە دەکەن ، بەلام هەندێ جار ، پایە بەرزەکان بۆ مارەیی دەچنە لای شێخ (نەزەر) ، یان پیری گەورە •

جەنازەی کوردی ، کە پێچەوانەیەکی زەقی ئەو گرانی‌یە هێمنەیە کە موسلمان لە کاتی مردن‌دا پەیڕەوی دەکەن ، دیمەنێکی لە هەمووی کاریگەرتری هەیە • ئەگەر مردووەکە کابرایەکی گرنگ بێ ، لە

کاتی ناشتنی جەنازەکەیدا ، دابی سەربازی بەجێ دێنن‌و لە هەندێ شوێن‌دا ، بۆ نموونە وەك کرمەنشاه ، بە ئاوازو گۆرانی‌یەوە جەنازەکە بۆ گۆڕستان بە ڕێ دەکەن • کە جەنازەکە لە ماڵەوە دەبەنە دەرێ ، ژن‌و پیاو شێتانە دەردەپەڕن‌و دەکەنە ڕۆڕۆو قەپ‌و قیڕو دادو فریاد • ئافرەت پرچیان دەڕننەوەو جل بەرگیان دادەدڕن ، هەندێکیان دەست بۆ ئاسمان بەرز دەکەنەوەو هەندێك دادێنەوە سەر عەردو قوڕ بەسەری خۆیان‌دا دەکەن • ئەم خەمە گرانە بە گفتارو ڕەفتار دەردەبڕن •

دابی جەنازەی یەزیدی‌یان شتێکی تایبەتی‌و خۆشە • کە یەکێکیان کەوتە بەر ئاوزنیگان بانگی قەووالێك دەکەن ، دێ هەندێ ئاوی دەکاتە دەم • ئەگەر قەووالی بەسەر نەگات‌و گیانی دەربچێ دابەکە بو ئەو وەختە هەڵدەگرن کە جەنازەکە دەبەنە گۆڕستان • کە مەیتەکە لەناو گۆڕ درێژ دەکەن دەستەکانی لەسەر سنگی لێك تێ‌دەپەڕێنن ، وەکو هی موسلمانان لە تەنیشتی‌یەوە درێژی ناکەن • پارچە نانێك‌و هەندێ دراوو داردەستێك دەخەنە ناو کفنەکەی بۆ ئەوەی کە فریشتەی هاتە سەرو پرسیاری لێ‌کرد ئەم شتانەی بە کەلك بێ چونکە یەزیدیش وەکو موسلمانان بڕوایان بە هەق‌و حسێبی دوای مردن هەیە • « مونکر ـ Munkir » کە لەگەڵ « نەکیر ـ nakir » هات‌و پرسیاری لە بارەی بڕواو چۆنیەتی ژیانی دونیاوە لێ‌کرد ، ئەگەر پێی ڕابگەیەنێ کە هەقی چوونە بە هەشتی نی‌یە ، مردوەکە هەوڵ دەدا بە بەرتیل بڕیارەکەی پێ بگۆڕێ ، یەکەمجار بە نانەکە ئینجا بە دراوەکە ، خۆ ئەگەر بەرتیل دادی نەدا ئەوا بە زەبری داردەستەکەی ڕێگای بەهەشت بۆ خۆی دەکاتەوە •

تا مەیتەکە لە ماڵەوە بمێنێ قەووال لەسەری دەخوێنێ‌و لەگەڵیـ

دەچێتە سەر گۆڕو بخووردانێك بە دەستەوە دەگرێ کە لەگەڵ ڕۆیشتنەکەدا دەسووڕێو بۆن بڵاو دەکاتەوە • تا ماوەی چەند ڕۆژێك ، خزمو دۆستی مردوەکە سەر لە ئارامگای دەدەن • ژنو پیاو بە جوداو بە کۆمەڵ ، هەموو سبەینەو ئێواران دەچن • ژنەکان دەگرینو دەلاوێنەوەو پیاوەکان بە کپی دادەنیشنو بخوور دادەگیرسێنن(٢) •

لەبەر ئەوەی کە ئاو یەکێکە لە ڕەمزەکانی « یەزد ـ Yazd » و ژیانیش دەبەخشێ ، بۆی هەیە بۆیە لە کاتی ئاوزینگانندا ئاو لە دەمی مردوو بکەن تا پاش مردن ئاوەکە ژیانی پێ‌ببەخشێتەوە ، یان بکەوێتە شێوەیەکی‌ترەوە کە لەگەڵ بڕوای یەزیدی‌یان بگونجێ •

ئافرەتی کورد ، بۆ ماتەم ، لەباتی ئەو بەرگەی لە دەرەوە لەبەری دەکەن ، جلی ڕەش دەپۆشن •

---

(2) Comp. Badger, The Nestorians, & C., P. 131.

Scanned with CamScanner

بەشی سێیەم

ئافرەتی کورد : بیروباوەڕیان

لەبەر ئەوەی لە باسی ئافرەتی عوسمانلیدا* بە گشتی باسی بیروباوەڕی ئافرەتی موسلمان دەکەم ، لێرەدا باسی ناکەم ، هەر هێندە دەڵێم کە کورد بە پێڕەوکەری بێباکو کەمتەرخەمی پێغەمبەر ناسراون . قسەیەکی باو هەیە دەڵێ : « پیر لە کوردستان پەیدا نابێ » . کورد لە جێ بەجێ کردنی ئەرکی ئایینیدا زۆر خەمساردو بێباکن ، هەرگیز، وەکو عوسمانلییە دراوسێکانیان، بە گەرمی لا لە ڕۆژووی «ڕەمەزان ـ Ramazan » ناکەنەوە . بۆ نموونە لە ڕۆژهەڵاتەوە تا ڕۆژاوا فیتو هۆڕی جگەرەیانەو بە نوێژی نیوەڕۆ قوم لە «نەرگیلە ـ Narghilah دەدەن . پیاەکە لەسەر ئەوە دەکەن دەڵێن : « پێغەمبەر جگەرەی قەدەغە نەکردوە . پێغەمبەر هەر ناوی جگەرەیشی نەبیستبوو ، جا یەکێ ناوی شتێکی نەبیستبێ چۆن قەدەغەی دەکا ؟ بێجگە لەمەش دووکەڵ خۆی چییە ، دووکەڵ هیچ نییە ، یان وەکو هیچ نەبێ وایە » . لەولاوەش تورك قەت خۆیان لە کاروباری ئایینی کوردانەوە هەڵناقورتێنن . مزگەوتی کوردان ئیمامەکەی کوردەو لە خۆیانە ، مەلای کورد دەستووری ئیسلامییان تێدەگەیەنن‌و مامۆستای کورد

---

* لە بەرگی دوەمی کتێبەکەدا ، پاش هەموو نەتەوەکان باسی ئافرەتی عوسمانلی کراوە ،کە بە شێوەیەکی گشتی ئەوانەیتریش دەگرێتەوە (وەرگێڕ) .

دەرز بە منداڵیان دەڵێن • سەرباری ئەم ڕاستییانەش مەلاکان وەك چین و توێژێك ، لەبەر چڵێسیو چاوچنۆکی خۆیان تا بڵێی لەناو برا کوردەکانیان بێحورمەتن • ڕاستی ، جێگای گاڵتەو تیزو قەشمەرین لای کوردەکان •

کەمو کورتی مەلاکان بۆتە کەرەستەی چیرۆکی بێژمارەی گاڵتەجاڕی • ئەمەش هەندێ نموونەی ئەم تەرحە چیرۆکانە :

مەلای چڵێس(١)

جارێکیان ، مەلایەك و دوو کەسی نەخوێندەوار پێکەوە چوونە سەفەر • گەیشتنە ڕوبارێك ، هەموو خۆیان ڕووت کردەوەو بە مەلە ملیان بە ڕوبارەکەوە نا • مەلا پێش کەوت ، کە گەیشتنە ناوەندی ئاوەکە ، مەلا چوار گۆزەی پڕ کەرەی بینی لە تەنیشتییەوە بە ڕوبارەکەدا دەهاتنە خوارێ • یەکەم گۆزەی گرتەوەو بە ددانی گرتی • دەستی ڕاستەی درێژ کردو گۆزەیەکیتری گرتەوە ، بە دەستی چەپەش گۆزەیەکیتری گرتەوە ، بەم جۆرە سێ گۆزەی بۆ خۆی گرتەوەو مایەوە یەك گۆزە بۆ هەر دوو هاوڕێکانی • مەلا بە سێ چواریەکی دەستکەوتەکەش دڵی دانەکەوت بانگی کردە هاوڕێکانی : « سوێندم بە خوا لەو گۆزەیەی لای ێوەش بەشی خۆمم دەوێ »(٢) •

---

(1) Jaba, Recueil de Notices et Rècits kourdes, P. 18.

(٢) ئەم چیرۆکە پەندێکی کوردی لێپەیدا بوە دەڵێ : « سێ گۆزەی بردوە چاوی تێر نەبوە ، داوای چوارەمیش دەکا » •

Scanned with CamScanner

مەلا بە قسەی خۆی تێدەکەوێ(٣)

دەڵێن مەلایەك لە کوردستاندا هەبوو ناوی بایەزید بوو • هەموو جارێ پەندو ئامۆژگاری کوردەکانی دەکردو ڕێی دینی بۆ ڕون دەکردنەوە • ڕۆژێکیان لە مزگەوت وەعزی دەدا ، دەیگوت : « ئەی گەلی موسلمانینە ، هەر کەسە دوو کراسی هەبێ پێویستە یەکێکی لە ڕێ خوا بداتە هەژاران ، هەر کەسێ دوو نانی هەبێ ، ئەگەر موسلمانی ڕاست بێ ، دەبێ نانێکی بداتە برسیو کلۆڵان » •

بە ڕێکەوت ، لەو کاتەدا مەلاژن بەلای مزگەوتدا تێپەڕیو کە گوێی لەم قسەیەی مێردی بوو ، بایداوەوە چوەوە ماڵێ ، مەلا دوو کراسی هەبوو ، کراسێکی لە بەر بوو ، کراسێکی بۆ شووشتن فڕێدا بوو ، ژنە کراسەکەی ماڵەوەی هێناو بە هەژارێکی بەخشی ، نیوەی نانو خواردنی ماڵەوەیشی بەسەر برسییاندا بەشییەوە • ئێوارێ مەلا هاتەوە بە ژنەکەی گوت : « حورمێ ، کراسەکەم دزوون بوە ، کراسی ماڵەوەم بۆ بێنە با ئەمەیان دابنێم بۆم بشۆیت » • مەلاژن وەڵامی دایەوە : « ئەمڕۆ کراسە زیادەکەتم کردە خێرو نیوەی نانی ماڵەوەیشم بەسەر هەژاراندا بەشییەوە » • مەلا تووڕە بوو ، بە ژنەکەی گوت : « کچێ چۆن کراسو نانی ماڵەوەت بە فیڕۆ داوە ؟ » ژنە وەڵامی دایەوە : « بە فیڕۆدانی چی ؟ تۆ ئەمڕۆ خۆت لە مزگەوت وەعزت دەداو خەڵکت هاندەدا هەرچی کەلوپەلی زیادەیان هەیە لەگەڵ هەژاراندا بەشی بکەن بۆ ئەوەی خوا لێیان ڕازی بێ • منیش هەستام چی لە خۆمان زیاد بوو بە دەرۆزەکەرانم بەخشی » • مەلا

---

(3) Jabe, Recueil, C., P. 15.

بەم قسانە زۆر توورە بوو ، هاواری کرد : « کچێ حورمێ ، وەعزەکانم بۆ نوێژکەران بوو نەك بۆ خۆم • ئاخر کە ئەم جۆرە وەعزەی خەڵك دەدەم بۆ ئەوەمە چی جل‌وبەرگ‌و نانی زیادیان هەیە بە منی ببەخشن • قەت نەدەبوو تۆ بیرت بۆ چواندنی شەمەك‌و نانی منداڵەکانم بچێ • من بۆ پەرژەوەندی خۆم وەعزی خەڵك دەدەم ، کەچی تۆ لەسەر حیسابی من جێبەجێی دەکەی » •

کورد ئەم چیرۆکە ڕەمزیەش لە بارەی هەمان بابەت دەگێڕنەوە :

پێغەمبەرو فریشتە(٤)

کاتێ کە پێغەمبەر ـ د•خ ـ بەرەو بەهەشت هەڵکشا ، جوبرائیلی سەرۆکی فریشتان ڕابەری بوو عاجباتی عاسمانانی پێشان دەدا • پێغەمبەر ـ د•خ ـ فریشتەیەکی کەتەو زلی بینی لە شوێنێکی بلند وەستا بوو ، دەهۆڵێکی گەورەی بە شانەوە بوو ، داردۆڵێکی درێژی بە دەستەوە بوو • پێغەمبەر ـ د•خ ـ لێی‌پرسی داخۆ کێیەو چ کارەیە • فریشتەکە وەلامی دایەوە : « ئەی پێغەمبەری خودا • من فریشتەم‌و ئەرکی من ئەوەیە کە مەلایەك خێرێك بکا یان زەکات بدا یان هەر هیچ نا پاروەنانێك بداتە دەرۆزەکەرێك دەهۆلەکەم بکوتم‌و باسی خێرو چاکەی مەلا بە هەموو فریشتەکانی ئاسمان ڕابگەیەنم » • ئینجا پێغەمبەر ـ د•خ ـ لە فریشتەکەی پرسی : « باشە ، لەوەتی ئەم فەرمانەت پێ‌سپاردراوە چەند جار دەهۆڵەکەت کوتاوە ؟ » فریشتەکە وەلامی دایەوە : « هیچ ، هەروا چاوەڕێم ، تا ئێستا تەقەم لێ‌هەڵنەستاندوە » •

---

(4) Jaba, Recueil, & c., P. 15.

Scanned with CamScanner

ئاخۆ هەتا هەتایە ئەم فریشتەیە هەروا دەمێنێتەوە ؟ هەر خوا خۆی دەزانێ • لە هەموو ئاینێکدا پیاوی ئاینی زۆربەی ئەرکی دین بە جێ دێنن بەڵام چاکەو خێریان کەمە • خێرو زەکات لە خەڵك وەردەگرن بەڵام خۆیان هیچ بە هەزاران نابەخشن •

× × ×

دیارە ئەو سۆفییەتە ئاڵۆزەی زۆر بە چڕی تێکەڵی باوەڕی نافمی سیعە بوە کە ئێران باوەڕیان پێ هەیە ، لای کوردە چیایی یەکان سیحرێکی مەزنتری تێدایە لەو بڕوا سامی یەی کە دەڵێ خوا بێ ئاوقەرانو بێ هاوتایەو عوسمانلی یە سوننی یەکان باوەڕیان پێ هەیە • هەر بۆیەشە دەروێشی ، کە سۆفیگەری ئیسلامەتی یە ، لەناو کوردا باوی هەیە • ئافرەتی کورد لە ئافرەتی تورك زیاتر ڕیزو حورمەتی شێخ یان خۆیان گوتەنی «پیر» دەگرن ، چ زیندوو چ مردوو • چونکە چۆن کورد بەرامبەر بە باوەڕی ئیسلامەتی کەمتەرخەمن هەر بەو جۆرەش وەکو هەموو چیایی یەك زیاد لە پێویست ئەفسانەیینو باوەڕی پتەویان بەو هەموو هێزە روحیو سیحری یە هەیە کە شێخە دەروێشدارەکان داوای دەکەن •

شێخ خالیدی خوالێخۆشبووی سلێمانی پیرێکی بەڕێزو پایەبڵندە لەناو کوردان و کورد ئەگەر بە ئاوقووفی محەمەدی پێغەمبەریشی دانەنێن ، بە ئاوقووفی شێخ عەبدولقادری گەیلانی(٥) دادەنێنو لەو بڕوایەدان ئەگەر بێجگە لە (حەزرەتی مەولانا -

(٥) دەرویشێکی بەناوبانگە • لە سەدەی دوازدەمدا ژیاوەو تەریقەتی قادری داهێناوە • زۆر چیرۆکی سەیر هەن باسی هێزی بەدەرئاسای ئەم شێخە دەکەن ، کە هەندێکیان لەم کتێبەدا هەن :
The Dervishes, by. J. P. Brown.

Hasrati Maulana)بە هەرچی جۆرێکی‌تر ناوی بێنن گوناحین دەگاتێ • ئەم (پیر)ەی کوردان ، کە کورد قسەکانی بە « حەدیس ـ Hadis »(٦) دادەنێن سەر بە تەریقەتی نەقشبەندی‌یە • نەقشبەندی تەریقەتێکی خواناسی‌یەو بە تەقوای سۆفیانەی مریدەکانی بەناوبانگەو لە دونیای ئیسلامەتی‌دا ، زۆر پیری گەورەی لێ‌هەڵکەوتوە •

ئافرەتی کورد بۆ چارەکردنی نەخۆشی بەدەن‌و دەروون دەچنە سەر گۆڕی شێخی مردوو یان (تەکیە)ی(٧) شێخی زیندوو • ئەگەر منداڵێك نەخۆش بکەوێ ، دایکی هەراسانی دەیباتە لای نزیکترین شێخی بەناوبانگ ، ئەویش نەك هەر دەستی پێ‌دادێنێ ؟ بەڵکو پێی لێ‌دەنێ یان فووی لێ‌دەکا یان هەندێ نوشتەو کشتەکی پیرۆزی بە ملی بچووکەوە دەکا • پێ‌لێ نانەکە لە هەمووی ترسناکترە ، کە بە ڕاستی هەیەو من بە چاوی خۆم دیومە(٨) • منداڵەکە لەسەر پشت درێژ دەکەن‌و دوو دەروێش لەم‌لاو لەولای دەوەستن‌و شێخ دەست دەخاتە سەرشانیان و پێ‌داوێتە سەر لەشی منداڵەکەو بۆ ماوەیەکی کەم هەموو گرانایی خۆی دەخاتە سەر منداڵەکە •

شێخەکان خەونیش لێك‌دەدەنەوەو بەختیش دەخوێننەوەو هەر زانیاری‌یەکی‌تری ئەفسوونی کەخەڵك پێ‌یان‌بوێ بڵاوی دەکەنەوە •

هەندێ (پیر)ی ئەرمەنیش هەن کە کوردی خێڵەکی زۆ ڕێزیان

---

(٦) موسلمان ئەم ووشەیە (حەدیس) بۆ فەرموودەکانی پێغەمبەر بەکار دێنن •

(٧) تەکیە : شوێنێکە دەروێش لێی‌کۆدەبنەوەو زیکرو تەهلیلەی تێدا دەکەن •

(٨) ئەمەم لە (سالۆنیکا) بینی ، لە خزمەت تەکیەی مەولەوی‌یان وەکو ئەوروپیی دەڵێن : دەروێشی سەماکەر •

دەگرن • وا دەبێ داوای هیمدادو یارمەتی لە سورپ سیرکیس یان سانت سێرگیوز دەکەن • جەنگاوەرانی کورد پێش ئەوەی بۆ شەڕو هێرش بەرێ بکەون دەچنە سەر گۆڕیو بەرانی بۆ دەکەنە قوربانیو مۆمی بۆ دادەگیرسێنن بۆ ئەوەی فریایان بکەوێو چەپاڵەیان بدا •

ئەفسانەی سەیرو سەمەرەی خدرەلیاس لەناو کوردانیشدا هەیە کە شەخسیەتێکی یەزدانی دوولانەی دەشتو دەریای هەیە • لای کورد ، لە دەشت خدرەو لە دەریا ئەلیاسە ، وەکو جۆرە فریشتەیەکی خێرخوا وایەو خەڵك فریادو هیمدادی لێدەخوازن •

کورد وەکو نەتەوە دراوسێکانیتریان بڕوای تەواویان بە (جن — djin)و مەخلووقاتی خەیاڵی هەیە ، سەرباری ئەمەش جۆرە تاپۆیەکیتری ئەودیو سروشت هەیە پێی دەگوترێ « شەهید — Sheyt » ترسو خۆف دەخاتە دڵی ئەم چیایانەوە • ئەمانە تاپۆی شێخان نین ، هی شەهیدانن • شەهید ئەو موسڵمانەن کە لە ڕێی ئیسلامەتیدا کوژراونو دەڵێن گۆڕیان وەك گۆڕی شێخان موعجیزەی لێ ڕوو دەدا • گوایە ئەمانە لە گۆڕ دێنە دەرێو خۆیان پیشانی خەڵك دەدەنو کە بە کۆمەڵ دەربکەون نیشانەی ئەوەیە ڕووداوێکی گرنگ لە دواڕۆژدا دەقەومێ • دیارە کورد بە پێی ڕەوشتی خۆیان شانازییان پێوە دەکەنو بە جۆرە کۆچەرییەکی گۆڕاوی وەکو خۆیانی دەزانن •

یەزیدی یان (شەیتانپەرست)* کە باسم کردن و گوتم لە بارەی

---

* بەداخەوە زۆربەی ڕۆژهەلاتناسەکان کە باسی یەزیدییانیان کردووە بە (شەیتانپەرست) یان داناون • ڕاستی ، یەزیدی شەیتانپەرست نین ، خواپەرستن ، بەلام ڕیزی شەیتان (مەلەکێ تاووس) دەگرن بۆیە ئەم ناوەیان بە دوو کەوتووە • (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

داب‌و دەستووری زەماوەندو جەنازەوە لە کوردە موسلمانەکان جودان ، بریتین لە هەشت نۆ خێڵی جۆر بە جۆرو هەندێ کۆچەرو هەندێکی تاکنجی • ئەو نەفرەتەی موسلمان لێیان کردوون نیشانەی ئەوەیە کە دامەزرێنەری ئەم ئاینەو یەزید لێکەوە نزیکن ، ئەو یەزیدەی کە حەسەن‌و حوسێنی شەهیدی پایەبەرزی ئیسلام‌و کچەزای پێغەمبەری کوشتون • لەگەڵ ئەوەی کە ئەمانە زۆر پێش سەدەی حەفدەم ئەو ناوەیان لێ بوە •

(یەزد) یەکێ بوو لەو ناوانەی فارسە کۆنەکان بۆ خوا بەکاریان دەهێنا • بەلای مستەر (باجەر)ەوە[9] ، ناوی شێخ ئادی کە پیرێکی ڕوحانی‌یەو مەزارەکەی ڕووگەی سەرەکی یەزیدی‌یانە ، لە عیبری‌یەوە هاتوە • (ئاذ) یان (ئاد) دوو پیتی پێشەوەی ووشەی (ئادونا)یە کە مانای خوا دەگەیەنێ ، هەڵبەت ئەمەش جێی دەمەتەقێیە • بەلای یەزیدی‌یانەوە ، شێخ ئادی نوێنەری هێزی چاکەیەو بەرامبەر بە « شەیتان ــ Sheitan » دەوەستێ کە هێزی خراپەیە • دەڵێن یەکەمیان ئەوەندە چاکەخوازە پێویست ناکا ناوی بێنی یان بیپەرستی ، دوەمیشیان کە هێزی خراپەیە ، هێندە خراپ‌و بەدکارە دەبێ بەردەوام ڕازی بکەی ، بۆیە لە ترسانە کە شەیتان دەپەرستن نەك لە خۆشەویستی‌یان و ئەو قوربانی‌و خزمەتەی لە شەرافەتی ئەوەوە دەکرێ هەمووی بۆ ڕازی‌کردنە نەك بۆ قوربانی خۆشەویستی‌و پیرۆز • ڕاستە ، ئەوەندە لێی‌دەترسن هیچ ووشەیەکیان بەسەر زاردا نایە کە لەعنەتی تێدا بێ ، یان دەنگێکی وای تێدا بێ لە ناوی ئەو بکا • ئەو ئەفسوونەی وەك تریاك دژی کردەوەی شەیتان بەکار دێ

---

(9) The Nestorians, & c.,

Scanned with CamScanner

ڕۆرکی ڕازی کردنی پێوەیە • یەزیدی کوڵرو کە خەشخاش بە ڕەمزی قوربانی دادەنێن چونکە ڕەنگی قورمزی‌یە ، جا بە زۆری لە بەرۆکی خۆیانی دەدەن یان بە چەپك هەڵیدەگرن‌و لە ئاهەنگیش‌دا دەرگاکان بە شریتی ئەم گولەجوانە دەڕازێننەوە •

مەرایی هۆیەکە لە هۆیەکانی ڕازی کردنی هێزی خراپە ، هەر بۆیەشە ناویان لە شەیتان ناوە « مەلەك تاوس –Melek Taos » واتە تاوسی پاشا ، یان فریشتەی جوان وەك تاوس ، هەروەها پێشی دەگوترێ (میری مێروولان) • مەلەك تاوس پەیکەرێکی ڕەمزی هەیە لە شێوەی باڵندەیەکی سفردایەو وەرزاو وەرز بە ناوچە یەزیدی‌نشینەکان‌دا دەیگێڕن • دوو (پیر) پێش ئەم باڵندە پیرۆزە دەکەون ، بخووریان بە دەستەوەیە دووکەڵی لێ‌هەڵدەستێ‌و خەڵکەکە ئەم دووکەڵە بە دەست‌و چاویان دادەکەن • کاتێ کە ئەم «سەنجەق – Sanjak »ە دەگاتە ناو گوندێك یان ناو هۆبەیەك ، شەرەفی وەرگرتن‌و پاراستنی دەدرێتە گەورەترین ئاغاو دوو ڕۆژ لەوێ دەمێنێتەوەو لەو کاتەدا هەموو بەزم‌و ئاهەنگێکی دونیایی قەدەغە دەکرێ• ئەم پەیکەرە ڕەمزی‌یە وەکو کەلەشێر وایە : سنگ‌پڕ ، سەربچووك ، کلك‌فش ، گۆشتن ، کلك‌ئەستوورو گرێچن ، ژێر دەنووك شۆر وەك غەبغەب • مۆمێك لەسەر ترۆپکی چەقاوەو لەژێرەوەش دوو حەوزی زەیت لە دەواندەوری بنکەکەی هەن ، هەر یەکە حەفت فتیلی پێوەیە • ئەمە هەمووی لە سفرەو بە جۆرێکی وا دروست کراوە بە سانایی پارچەکانی لێك دەردەهێنرێن • خاتوو ماجەری ژنی مستەر ماجەر ئەو ماوەی لەناو یەزیدی‌یان .وە توانیویە لە کاتی بێ‌ئیشی‌دا بچێتە ژووری مەلەك تاوس‌و لە نزیکەوە لێی وورد بێتەوە • حەوجۆشێك

لەسەر سەکۆکە ، لە تەنیشت پەیکەرەکەیە[١٠] بۆ چارەسەری ئازارو نەخۆشی بەکار دێ • سەری یەزیدو حوسێن بەگو هەندێ پیرو قەووالو فەقیرێکی لێیە • بەو خێرە هەڵدەدەن کە لە کاتی سەنجەق گێڕاندا لە دیانو موسلمانو یەزیدی‌یان وەری‌دەگرنو بانگی خەڵك دەکەن بۆ ئەوەی پەیڕەوی ئەوان بکەن •

حەفت کەڵەشێری سفر ، بە سەرپەرشتی پیرنەزەر کە کاروباری گێڕانەکە هەڵدەسووڕێنێ ، بەناو یەزیدی‌یاندا دەگەڕێ • (حەفت) ژمارەی پیرۆزی یەزیدی‌یانە[١١] •

زۆر دابو دەستووری ئایینی یەزیدی هەیە وێ دەچێ پاشماوەی زەردەشتی یان باوەڕی سابیەکان بێ کە بە زانستی‌ی کلدانی‌و بە چەکی ئاسووری لە ئاسیادا بڵاوبوەوە • لەبەر ئەوەی یەزیدی کوردنو کوردیش وەك لە پێشەکی‌دا باسمان کرد لەوانەیە جێگری کلدانیان بن ؛ جا بۆی هەیە یەزیدیش هەروا بن •

بەلای یەزیدی‌یەکانەوە ، ئاگرو ڕۆژ نیشانەی «یەزدە»ن کە هێزی چاکەیە ؛ بۆیە یەزیدی قەت تف لە ئاگر ناکەنو شتی پیسی فڕێ

---

(10) The Nestorians & c., P. 123.

(١١) لایارد(Sir. H. Layard) لە کتێبەکەیدا (نەینەوا، پاشماوەکانی Nineva and its remains)دا وێنەی برۆنزێکی داوە کە لە نمرود دەرهێنراوە بریتی‌یە لە باڵندەی پیرۆز و چوار سەرباز لە کۆڕەوێکدا هەڵیانگرتوە • دەڵێ : (ئینج ـ The Iynge) یان باڵندەی پیرۆز بۆ ئایینی بابلی دەگەڕێتەوە و ڕەنگە هی ئایینی ئاسووری بێ ...
جۆرە ئەهریمەنێکە کاریگەرێکی تایبەتی لەسەر بنیادەم هەبوەو لە (فروهر ـ Frouher) ی سستەمی زەردەشتی دەکا •
بەرگی ٢ ، ل٤٦٢ ـ Vol. II. P. 462

نادەنە ناو ، بەڵکو دەستو چاویان بە هەڵمی هاڵاوی ئاگر تفەڕێك دەکەن بۆ ئەوەی پاك ببنەوە • کە ڕۆژ هەڵدێو ئاوا بێ ، پیاوە ئایینی‌یەکان دەیپەرستن ئەویش بە داهاتنەوەو ماچ کردنی زەوی یان بەردێك کە پاشان لەسەر بەردێکی‌تری دادەنێنو جێی ناگۆڕن • ڕەشەوەندی خەڵکیش ئەم ڕیزو حورمەتە بۆ ڕۆژ دەنوێنن بەڵام تەنیا لە کاتی ئاهەنگ‌و حەجدا • لە کاتی ڕۆژ ئاوابووندا ، لەبەر دەرگای هەموو « چاك – Shak »و مەزارێك‌و لە نزیك هەموو کانی‌یەکدا چرا دادەگیرسێنن ؛ چونکە ئاو ڕەمزی هێزی چاکەیە • ماسیش پیرۆزەو تەنیا چینی خوارەوەی کۆمەڵ بەروبوومی ئاویە دەخۆن • دابی مەعموودیەت زۆر دەکەنو پێ‌دەچێ جۆرە شوشتنەوەیەکی وەسەنیەت بێ لە جۆگەو کانی پیرۆز پێش بەشداری کردنی دەستووری ئایینی خۆیان •

یەزیدی گەلێ ڕیزی ڕەنگی شین دەگرنو قەت کەلو پەلین شین ناکەن ، جا چ جل‌وبەرگ بێ‌و چ کەرەستەی ناوماڵ • خواردنی خاس‌و کەلەم لە یەزیدی‌یان حەرامە • یەزیدیش وەك موسلمانان زۆر ڕێزی « عیسا – Isa » دەگرنو شەراب بە ڕەمزی خوێنی عیسا دەزانن • کە شەراب دەنۆشن بە هەردوو دەست بادەکە بەرز دەکەنەوە بۆ ئەوەی نەڕژێ ؛ چونکە ئەگەر دڵۆپێکی بڕژێ دەڵێن کابرا دەبێ بە لێو لەسەر عەرد هەڵی‌بمژێ و ئەو خۆڵەش بخوا کە شەرابەکەی تێکەڵ بوە • ڕاستی ، دەڵێن ، یەزیدی‌و کوردی تایەفی هێندەی موسلمانان دژی دیانان نین • هەر چەندە کە قەت ناچنە کلیسەی ئەرمەنی‌یان بەڵام زۆرجار وا دەبێ کە بەلای کلیسەیەکدا تێ‌دەپەڕن هەڵوەستە دەکەنو دوعا دەخوێننو دەپاڕێنەوە •

جۆرە دان‌پێ‌دانانو کەفارەتێکی سەیر لەناو ئەم (بێ‌ئیمان)انە

Scanned with CamScanner

هەیە • پیاوەکان جۆرە برایەتی‌یەك لەناو خۆیاندا پێك دێنن‌و بە ڕێکەوت یەکێ لەناو خۆیاندا هەڵدەبژێرن‌و دەیکەنە قۆچی قوربانی • جا هەر کەسە تاوانێکی زلی کرد بێ بە ئاشکرا بەمەیان دەڵێ‌و ئەمەیش لە باتی ئەو کەفارەتەکە دەدا کە نوێژکردن‌و ڕۆژووگرتن‌و ڕیازەکێشانە ، بەرامبەر بەمەوەش ، ئەوان پشتی دەگرن‌و یارمەتی دەدەن‌و هەموو ئەرکی دونیایی بۆ جێ‌بەجێ دەکەن و مەڕو ماڵاتی بۆ بەخێو دەکەن‌و خێزانی بۆ بەڕێوە دەبەن •

یەزیدی پایەی ئایینی‌یان جودایەو بە گشتی دەکرێنە دوو چین ، ئەم دوو چینە هەتایە لێك جودان‌و ژن نادەنە یەك • پێشەوایی پیرنەزەر یان پیری گەورە لە ناو یەك خێزاندا بە پشتاو پشت دێتە خوارێ‌و بە گشتی بۆ کوڕی گەورە دەبێ • ئەم پیرەش وەك شێخی ئیسلامان بڕوای وایە کە هێزی لەو دیو سروشتەوە بۆ دێ • بۆ چاككردنەوەی نەخۆشی بێ‌ئامانی بنیادەم و ماڵات‌و بۆ بەخێر گەڕانی سەفەرو سەرکەوتنی پڕۆژەو زۆر شتی تریش ، نەك هەر یەزیدی بگرە موسلمانیش هیمدادو یارمەتی لێ‌دەخوازن‌و خۆی دەخاڵەت دەکەن • جارێکیان پیری موبارەك چارەی برینێکی زۆر سەیری ژنە یەزیدی‌یەکی کرد کە مێردی بە موسلمانێك کرد بوو • ژنە پێشتر چووبوە لای مەلاو «حەکیم – Hekim » ، بگرە سەری لە نوژدارویەکی فەرەنگیش دا بوو •

چیرۆکەکە دەڵێ : شێخ داوای لە مێردی ژنە کرد مەڕێك بکاتە قوربانی‌و هات خوێنەکەی لە هەنیەی ژنە ڕشاند ، ئینجا دەستە قوڕێکی ڕەقی لەسەر سنگی دانا کە لەسەر مەرقەدی شێخ ئادی هێنابوویان • داوێکی لە زەندەی چۆپەی ژنە بەست‌و حەفت ڕۆژ بە تەنیایی خستی‌یە

زووریکەوەو لەو ماوەیەدا تەنیا جۆرە نانێکیان دەرخوارد دەدا کە شێخ بە دەستی خۆی دەیکرد • مێردی ژنە سەری زۆر لە سەرکەوتنی ئەم چارەکردنە خەرافی‌یە سوڕماو پاشان بۆ مەلای گێڕایەوە کە نەیتوانی بوو چارەی بکا ، مەلا گوتی : « ئەدی نەیانگوتوە پیسی بە پیسی دەچێ ؟! » •

وێ ناچێ یەزیدی هیچ کتێبی پیرۆزیان هەبێ* • ئەو ویردەی لە نوێژ دەیخوێنن نەوە بە نەوە و زار بە زار هاتۆتە خوارێ • ئەمەش هۆیەکە لەو هۆیانەی ڕێ بە موسلمانان دەدەن کە خراپە بەرامبەر یەزیدی‌یان بکەن ؛ چونکە قورعان دەڵێ ئەو کەسانەی (خاوەنی کتێب) نەبن – واتە وەحی نووسراویان نەبێ – شایەنی نەفرەت‌و سووکی‌و ئازاردانن • ئەو دوژمنداری‌یەی کە موسلمان کردوویانە، بە تایبەتی چینی «عولەما» ، هەندێ جار بۆتە هۆی تۆڵە سەندنەوەی وا کە مەلاکان هەموو جارێ نەتوانن وەکو مەلای ناو ئەم چیرۆکەی خوارەوە بە موعجیزە لە گرتن‌و مردن دەرباز بن •

مەلا محەمەدی قولپی(١٢)

ڕۆژێ مەلا محەمەدی قولپی هەگبەیەك کتێبی بە پشتی داداو شیرو مەتاڵی لە خۆی بەست‌و بە تاقی تەنێ ڕێی بایەزیدی گرتە بەر بۆ ئەوەی لەوێ دەرز بڵێتەوە • لەو کاتەی کە لە دەشتی عەباغا

---

* دیارە خاتوو گارنێت ناوی (مەسحەفا ڕەش) و (جەلوەی) نەبیستوە کە کتێبی پیرۆزی یەزیدی‌یانن • هەر چەندە کە من لەو بڕوایە دام کتێبی ئەسلی یەزیدی‌یان زۆر لەم دوو کتێبەش کۆنترەو هێشتا بە تەواوی زمان‌و ئەلف‌و بێ‌و ناوەرۆکەکەی ساغ نەکراوەتەوەو بە تەواوی لێی نەکۆڵراوەتەوە • (وەرگێڕ) •

(١٢) قولپ : گوندێکە کەوتۆتە بەینی بتلیس‌و سەعرەت •

دەڕۆشت کەوتە ناو کەڤرو تیوەڕە تەمۆخان ، لەناکاو هەشت سواری یەزیدی لە بۆسە لێ‌ی‌دەرپەڕین‌و گرتیان‌و قۆڵبەستیان کردو هەرچی پێ‌ی بوو لێیان سەندو بردیانە مەکۆی خۆیان بۆ ئەوەی لەوێ بە دەردەسەری بیکوژن • پیری یەزیدی‌یان شیری هەڵکێشاو لەسەر سەری مەلا ڕایگرت‌و گوتی : « وەرە ، واز لە دینی محەمەد بێنەو ببە یەزیدی، نەوەك دەتکوژم » • مەلا وەڵامی دایەوە : « خوا بە زارت دا نەنۆڕی ، ئیشی وا ناکەم ! ئەگەر دەمکوژی بمکوژە ، دیارە خوا وای نیاز لەسەرە ، منیش بە ئەمری خوا ڕازیم » • یەزیدی‌یەکە پێ‌ی گوت: « ئەگەر بڕوات بە هێزە کە دینەکەت ڕاستە فەرموو وا بکە محەمەد بێتە هانات‌و لە مردن قوتارت بکا » • مەلا وەڵامی دایەوە : « محەمەد هەر ناشزانێ من لێرەم » • ئینجا یەزیدی‌یەکە گوتی : « باشە ، دە بانگی محەمەد بکە بەڵکو بێ‌و لەبەر دەستی من دەرتبێنێ‌و ڕەهات بکا » • هەڵبەت پیری یەزیدی تیزی بە مەلای کڵۆل دەکرد ، بۆیە پێ‌ی گوت : « پێش ئەوەی بتکوژم سێ جار بە دەنگێکی بەرز هاواری محەمەد بکە ! » مەلا بە نائومێدی سێ جار ، بە دەنگی بەرز ، هاواری پێغەمبەری کرد : « یا محەمەد ، یا محەمەد ، یا محەمەد ! » بە ڕێکەوت لەو کاتەدا ، کابرایەکی محەمەد ناو ، کە لە عەشیرەتی حەیدەرانلی بوو ، بە خۆو بە دە سواران بەوێدا تێ‌دەپەڕین ؛ کە گوێیان لەم هاوارە بوو تەقلەکوت هاژوایانە ناو کەڤرەکان‌و یەکسەر گەیشتنە سەر هەشت یەزیدی‌یەکەو مەلای یەخسیر • یەزیدی کە گوێیان لە ڕمبەی سمی ئەسپان بووو دیتیان ئەم هەموو سوارە لە هیکەوە لێیان پەیدا بوون ، قوچاندیان‌و هەڵاتن • حەیدەرانلی‌یەکان بەریان دا دوویان‌و چواریان لێ گرتن‌و هەر لەوێ دەستبەجێ کوشتیانن، بەڵام چوارەکەی‌دی دەرباز بوون • کە بەم جۆرە مەلا محەمەدیان

Scanned with CamScanner

ڕزگار کرد ، دەستو پێیان کردەوەو لێیان پرسی داخۆ چۆن کەوتۆتە بەر دەستی ئەو یەزیدی‌یانە • مەلا چی بەسەر هاتبوو هەمووی بۆ گێڕانەوە • ئەوانیش لەو ئەسپانەی گرتبوویان ، ئەسپێکیان داینێو ئازادیان کرد • مەلا بە ساغو سەلامەتی گەیشتە بایەزیدو ئیدی لەوێ باس هەر باسی مەلا محەمەد بوو •

× × ×

یەزیدی ڕۆژمێری محەمەدی‌یان هەیەو وەکو موسلمانان مێژووی کۆچی بەکار دێنن • جەژنی سەری سالیان دەکەوێتە ڕۆژی چوارشەمە* کە یەك شەمووی ئەوانە بەلام بۆ ڕاگرتنی دلی موسلمانە دراوسێکانیان وا دەردەخەن کە ڕۆژی پیرۆزو پشوویان ڕۆژی هەینی‌یە • هەر چەندە کە ڕۆژوو لەگەل بیروباوەڕی یەزیدی‌یان پێچەوانەیە بەلام هەموو سالێ لە مانگی کانوونی یەکەمدا سێ ڕۆژ بە ڕۆژوو دەبن •

ئابیدەی یەزیدی‌یەکان کە مەزاری شێخ ئادی‌یە هێندەی شتی تایبەتی‌ی بیناسازی‌و ڕازاندنەوە تێدایە کە بە وەسفێکی کورت هەقی خۆی نادرێتێ • ئەم مەزارە کەوتۆتە دۆلێکی ناو شاخان ، بیست میل لە خوارووی ڕۆژهەلاتی (ڕەبان هۆرمۆزد)ە • ئابیدەکە ڕۆژهەلاتو ڕۆژاوا هەلکەوتووە زۆر وێنەی لە دیوارەکانی ناوەوە کراوە وەك : خاتەمی سولێمان ، گۆل ، گۆپال ، تەور ، سۆلجانی حەفت چل ، شێر ، مارو زۆر زیندەوەری تریش • ڕووبارێك بە ژێر عەردی

---

* ڕۆژی پیرۆزو پشوو ، لای موسلمانان هەینی‌و لای دیانان یەك‌شەمەو لای جولەکان شەموو و لای زەردەشتی‌و یەزیدی‌یان چوارشەمە • (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

ئابیدەکەدا دەڕواو لـە حەوشەدا حـەوزێکی لێپڕدەبێ • کانییەکی پڕ ئاویش لە هۆڵی سەرەکیدا هەیە کـە هەر گۆشەیەکی سەکۆیەکی بچووکی لێکراوە بۆ حەسانەوەی ئەو کەسانەی دەچن لەوێ لە ئەو بکەون • ئابیدەکە سێ گۆڕی تێدایە ، دەڵێن گۆڕی شێخ ئادیو دوو پیری تری یەزیدییانو هەر گۆڕەو گومەزێکی قووچەکەیی بـەرزی وەکو لووتکەیەکی تیژی لەسـەر قیت بۆتـەوە • دووریش نییـە ، ئەوانەی بـە گۆڕ داندراون ، تـەنیا گۆڕی ڕەمزی بنو یـەزیدی بۆ ڕاگرتنی دڵی موسلمانە دوژمنەکانی دەوروبەریان دایانهێنا بێ • بنلماقێکی نزیك گۆڕی سـەرەکی قوڕی لێیەو حاجی بـە تفەڕك دەیبەنو بۆ نووشتەو شتی وا بە کاری دێنن ، هـەڵبەت لـەمەدا لاسای موسلمانان دەکەنەوە کە خۆڵی سـەر گۆڕی شێخە گـەورەکان(١٣) بـە تفەڕك دەبـەن • نزیکەی هـەموو گوندە یەزیدییەکان چاکێك یان گۆڕێكو بگرە پتریان لێیە دەڵێن گۆڕی پیرێکی گەورەیەو هەموویشیان بریتین لە هۆڵێکی نزمی چوار گۆشەی بچووکو چەند دالآنێکی نزمو گومەزێکی قووچەکەیی قیت • ئافرەتو بگرە پیاویش لەسەر مـەزاری شێخ ئادی مجێوری دەکەن • ئافرەتەکان کراسی سپی لەبەر دەکەنو چەفتەی سپی لەسەر دەنێن • یەزیدی ساڵێ دوو جارە دەچنە حـەجی ئـەم ڕووگە پیرۆزەیانو لەو ناوە هـەوار هەڵدەدەنو لەناو دۆڵو باخچەکاندا بەو پەڕی شادیو خۆشییەوە دابی ئایینی خۆیان بـەجێ دێنن • ئافرەت بەرگی پۆشتەو پەرداخ لەبەر دەکەنو خەناوکەی زیو لە مل دەکەن و

(١٣) دەروێشی مەولەوی کە کلیلەکانی کلیسەی سانت دیمیتریۆسی لە سالۆنیکا لایە ، ئەو کاتەی چووم سەردانی هـەندێ قوڕی ژێر گۆڕی ئەم چاکەی دامێ کە موسلمانو کریك بە تەد یـەك ڕیزی لێدەنێن •

Scanned with CamScanner

دراو لەسەر دەنێن‌و پەڕی قورمزی‌و چەپکە گوڵ یان کوڵووتە خاشخاش لەبەر فێس ڕادەکەن‌و لەگەڵ پیاوان شایی ڕەشبەڵەك دەکەن‌و جاری وا هەیە ژمارەی شایی‌کەران دەگاتە دوو سەد کەس • زۆربەی کچی عازەب ئەو وەختە ، بەو پەڕی دڵەوە ، بە شایی‌و خۆشی ، لەگەڵ دڵخوازو دەزگیرانیان ڕادەبوێرن •

خێڵی گەورەی (دوجیك)ی کوردی کە چەند تایەفەیەکە جۆرە مەزەبێکی تایبەتی‌یان هەیە پێی دەگوترێ «کزڵباخ»** • ئەمانە عەلی‌ی خەلیفەی یەکەم* بە لەشی خوا دەزانن‌و بەم جۆرە وەکو عەلی ئیلاهی‌یەیان ئێران پایەی عەلی لە پێغەمبەری موسلمانان گەورەتر دادەنێن • تایەفەیەکی‌تریش هەن پێیان دەگوترێ « بالیکی ـ Baliki » ئەمانە وا دادەنێن کە عەلی دوا دەرکەوتنی خوایە لە شێوەی بنیادەمدا • سۆفی‌یە سەرگەرمەکانی موسلمانان دەڵێن ئەو هەموو پێغەمبەرە گەورانەی کە هەر لە سەرەتای دروست بوونی دونیاوە دەرکەوتوون ـ ئادەم ، ئیبراهیم ، مووسا ، ئەلیاس ، عیسا ، محەمەد ـ هەموویان یەك لە دوای یەك لەشی خوا بوون‌و لەبەر ئەوەی دامەزرێنەری ئیسلام لە پاش هەموویانەوە هاتوە لە هەموویان پایەبەرزترو گەورەترە • بەڵام بالیکی‌یەکان بە تەواوەتی ئینکاری محەمەد دەکەن • بینا بە قسەی ئەوان : « خوا خۆی بە هەزار جۆر پیشان داوە • بەڵام زۆر کەس بڕوایان وایەو هەیشە گومانی هەیە کە خوا خۆی بە یەك شێوە پیشان بدا » • هەر چەندە پیاوەکانی سەر بەم تایەفەیە شەڕکەرو سەرکێشن بەڵام ئەم وەفدە ئەمەریکی‌یەی ناوی ناویان بە سەرکەوتوویی دەرچوون • کاریگەری ئەم چەند

** ڕەنگە قزڵباش بێ • (وەرگێڕ) •
* عەلی چوارەم خەلیفەیە • (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

نێوێیۆرکی‌یە ئەوە بوو کە توانیان هەندێکی هەرە چەتوونو گێرەشێوێن ڕازی بکەن کـە چەك فڕێ بدەنو واز لە خراپەکاریو چەتەگەریو دزیو کوشتنو بڕین بێنن ، کە تورك قەت نەیدەتوانی کاریان تێ بکەنو بیانگۆڕن[١٤] .

---

(١٤) بڕوانە :

(14) Consul Taylor, Jour.R. Geog. Soc. vol. P. 29.

کە دەڵێ : بالیکی Baliki دەڵێن گوایە نەوەی «شارەزوور» یان «سانەسەر»ی «سەنحاریب»ن کـە لەگـەڵ «ئەدریمالەك»ی برای هەڵاتن بۆ «ساسوون» کە کەوتۆتە خوارووی ڕۆژهەڵاتی گۆلی وان ، دوای ئەوەی کە لە نەینەوا باوکی خۆیان کوشتو سێ سولالەیان دامـەزراند یەکێکیان ئـەوەی «سەناسوون» یان «ساسوون»ەکان بوو . بڕوانە ئەمانەش :

Moses of Khorni, I, P. 103. II. P. 145.

هەروەها :

The Georaphy of the Vartabed Vardan in St Martin, II. P. 431.

کە تایلەر باسی کردوە .

Scanned with CamScanner

بـەشی چوارەم

ئافرەتی کورد : داستان‌و چیرۆکی فۆلکلوری‌یان

ئـەو چیرۆك‌و ئـەفسانانەی کورد دەیگێڕنـەوە مۆرك‌و شـێوازو نیشانەیان تەواو تایبەتی‌و جودایە • زۆر ئەفسانەیان هەیە کە هەندێ زۆر لە هەقایـەتی خۆش‌و سوودبـەخشی گریکی‌و تەوتۆنی یان لـە چیرۆکی گیانداران دەچن کـە ڕەنگـە هـەر لـە کۆمەڵە چیرۆکەکانی ئیزۆپ‌و لافۆنتێـن‌و فابلیستـەکانـی‌دی بـن‌و مۆرکـی ڕۆژهەڵاتـی‌یـان وەرگرتبێ •

چیرۆك هەیە باسی خەزینەی پاشا دەکا کە جن پاسەوانی دەکەن ، هەیە باسی ئـەشق‌و ئەوینی بـە سۆز دەکا • جگە لەو ئەفسانە لـەبن نەهاتوانەی کە باسی پاڵەوانێتی خێلایەتی و دەرەبەگایەتی‌و تۆڵەسەندنەوەی مەردانە دەکـەن • چیرۆکی تۆڵەسەندنەوە هـەر چـەندە بە هـەموو مانایەکەوە چیرۆکی فۆلکلۆری نی‌یە بـەڵام زۆر بـە ووردی وەسفی ڕەفتارو کردەوەی ئەم گەلە کێوی‌یە سەرسەخت‌و تایبەتی‌یە دەکا کە من زاتم کردوە یەك دوانێکیان بخەمە ناو ئەم بەشەوە •

× × ×

چیرۆکی یەکەم ئاشـکرا دیارە چیرۆکی (کۆنستانت‌و دێو)[1]ی فۆلکلۆری تینۆتی گریکی‌یـە و کـەمێ گۆڕانی بـەسـەردا هـاتوە • سەرەتای چیرۆکەکە بـە دروێنـەی تەبارەیـەك دەسـت پێ‌دەکاو لـە

1- Κωσταντής κι' ό Δράκος, Hahn (J.G. Von) Νεοελληνικά Παραμύθια, p. 196, und: Märchen, II. p. 182.

Scanned with CamScanner

هەردووکیاندا زۆ لەیەك نزیکە • «دێو» یان «دێڤ»ی کوردی بەرامبەر (giant)ی ئینگلیزی‌و (Troll)ی سکەندیناڤی‌و (Rakshasa)ی هیندی‌و (Drakos)[٢]ی گریکی دەوەستێ کە دەعبایەکی سەرسەختە بەڵام ئەقڵ‌سووکەو هەمیشە مرۆیەکی زیرەك ـ لە سێ برایان برای گچکە، یان کوڕی بێوەژنێ ـ دەیخاپێنێ •

سێ براو دێوەکە(٣)

هەبوو نەبوو لە شوێنێکا سێ برا هەبوون • برای بچووك ناوی حەسەنۆك بوو، ئەوەی ناوەنجی ناوی قاسم بوو، ئەوەی گەورە ناوی شەعبان بوو • یەکەو داسیان هەبوو • حەسەنۆك بە براکانی گوت: «وەرن لەم وولاتە بڕۆین، بچینە ناو عاشیرەتێکی دی بەشکو ئیشمان دەست بکەوێ‌و کرێیەکی باش وەربگرین» • بەم جۆرە هەرسێکیان سەریان هەڵگرت‌و ڕۆیشتن تا گەیشتنە بان‌و بەزراییان‌و تووشی تەبارە گەنمێك هاتن • حەسەنۆك بە براکانی گوت: «وەرن، بەری لێ‌بگرین ئەم تەبارە گەنمە بدوورینەوە، هەڵبەت بە خودانەو خوادانەکەی کرێمان دەداتێ» •

هەر سێکیان چوونە بەر بەرو ملیاندا دروێنە • پاش دوو ڕۆژ دروێنە، حەسەنۆك ئەشکەفتێکی بینی • ئەشکەفتەکە ئەشکەفتی دێوێك

---

(٢) مستەر جیلدارت بە هەلە بە عەزیا تەرجەمەی کردووە • بڕوانە:
Vol. I. P. 355, Note.

لەگەل ئەمەدا بەراوردی بکە:

Dozen, chants Pop. Bolgares, No. 8.

(3) Lerch, Forschunger über die kurden, P. 49.

Scanned with CamScanner

بوو . دێوەکە لـە ئەشکەفتەکـە هاتـە دەرەوەو هاوای کرد : « کورە زەلام ئێوە کێن ؟ ئەوە بۆ گەنمی من دەدوورنەوە ؟ ئێستا دێم سـەری هەرسێکتان دەخۆم » .

حەسەنۆك بە براکانی گوت : « مەترسن ، کـە دێوەکـەمان بۆ هات دەڵی : (ئێوە کێن ؟ و ئەوە بۆ گـەنمی من دەدوورنەوە ؟) ئێوە شتاقتـان دەنگ مـەکـەن ، بۆ منی لـێ گـەڕێن ، مـن خۆم وەڵامـی دەدەمەوە » . بەم جۆرە کـە دێوەکـە هات ئەوان وازیان لە دروێنە نەهێنا . دێوە نـەڕاندی : « ئەوە لێرە چ دەکـەن ؟ دیارە ناوی منتان نەبیستوە ؟ هەر ئێستا بە یەك قەپ سەری هەر سێکتان قلووف دەکەم ». حەسەنۆك گوتی : « ئەفەندی – ماوەم بدە قسەیەکت عەرز بکەم » . دێو وەڵامی دایەوە : « کوڕم ، قسەی خۆت بکە ! » حەسەنۆك گوتی: «ئێمە هەرسێکمان براین ، بێرە داهاتین ، چاومان بەم تەبارە گەنمەیە کەوتو دەستمان بـە دروێنـە کرد چونکـە دەمانزانی خودانی خۆی هەیەو خودانەکەی کرێمان دەداتێ » . دێوە بـە حەسەنۆکی گوت : « زۆر باشـە ، کوڕم ، دروێنەی خۆتان بکـەن ! » ئینجا دێوە لـە حەسـەنۆك چوە پێشو گوتی : « کوڕم تۆ داسەکـەت بدە مـنو تۆ خۆت نەختێ دانیشە ، پشوویەك بدە » .

بەم جۆرە دێوەو قاسـمو شـەعبان هـەرسێکیان تا نوێژی تێوارە دروێنەیان کرد . ئـەو حەلـە دێوە هـەستا نامەیـەکی نووسی ، دایـە حەسەنۆكو گوتی : « ئەم ڕێگایـە بگرە ، برۆ ، دەگەیتە چیایـەك ، ماڵی من لەسەر دوندی چیایەکەیـە . ژنەکـەمو هەر سێ کچم وان لەوێ . ئەم نامەیە بـە بدە ژنەکەم هەقت نەبێ ئەو خۆی تێ‌دەگا » . حەسەنۆك نامەکەی وەرگرت ملی ڕێی گرتو ڕۆیشت . لە ڕێگادا

Scanned with CamScanner

نامەکەی کردەوە ، دیتی دێوەکە نووسیویە : « کە ئەم کابرایە نامەکەی گەیاندە ماڵێ ، بیگرن ، سەری ببڕن‌و سەرەکەیم بە پلاو بۆ لێ بنێن تا بیخۆم » . حەسەنۆك نامەکەی دڕاند ، نامەیەکی‌تری نووسی : « کە ئەم کابرایە ئەم نامەیەی گەیاندە ماڵێ ، کاوڕی تاڵە سەر ببڕن‌و سەرەکەی بە پلاو لێ‌بنێن‌و لێ‌گەڕێن حەسەنۆك شەو لەگەڵ کچی گەورەم بخەوێ و بۆ بەیانی پلاوەکەی بۆ من پێ بنێرن » .

بەم جۆرە ژنی دێوەکە کاوڕی تاڵەی سەر بڕی‌و گۆشتەکەی بە پلاو لێ‌ناو دایە حەسەنۆك‌و حەسەنۆك پلاوەکەی بۆ دێوەکە برد . دێو وەری گرت‌و بە حەسەنۆکی گوت : « من لە نامەکەدا شتی وام نەنووسی بوو ، ئەم ژنە سەگسارە بۆچی ئەم خواردنەی لێ‌ناوەو پێی ناردووی ؟ بۆچی ئەم خواردنەت بۆ هاوردووم ؟ من لە نامەکەدا شتی وام نەنووسی بوو ، بەڵکو ، نووسی بووم کە ژنەکەم سەری حەسەنۆك ببڕێ‌و پلاوێکم بە گۆشتی حەسەنۆك بۆ لێ بنێ‌و بۆم بنێرێ » . حەسەنۆك گوتی : « ئەگەر دەڵێی ئەم جارە تۆ خۆت بڕۆ ، ئەگەرناش من دەچم ، ئەمجارە با ژنەکەت سەرم ببڕێ‌و بەسەر پلاویەوە بنێ‌و بۆت بنێرێ » . دێوە وەلامی دایەوە : « کوڕم ، داکاسێ ، نامەیەکی‌دی دەنووسم ، ئەمجارەش هەر تۆ بۆ ژنەکەمی بە ، ئەگەر هاتیتەوە ئەو حەلە خۆم دەچم » . حەسەنۆك گوتی : « زۆر باشە ، ئەفەندی » . دێو نامەیەکی نووسی‌و دایە حەسەنۆك ، حەسەنۆك نامەکەی وەرگرت‌و ڕۆیشت . پاش دوو سەعات نامەکەی کردەوەو خوێندیەوە ، دی دێوەکە لە نامەکەدا نووسیویە : « ئافرەتی بەدکار ، ئەگەر ئەمجارە ئەم کابرایە بە ساغ‌و سەلامەتی بگەڕێتەوە یەکسەر دێم سەرو دەست‌و قاچت دەبڕم ؛ چونکە دیارە بە گوێم ناکەی » . حەسەنۆك ئەم مخەنەتی‌یەی دێوەکەی لە نامەکەدا

حوێندەوە ، نامەکـەی دڕاندو فڕێ‌ی‌دا ، نامـەیـەکی تری نووسی :
« ئەم جارە کاوڕی قولـە بکوژەوەو بیکە «کەباب ــ ـــــــــ »، نان‌و پلاویشی لەگەڵ ڕەوان بکە • لێ‌گەڕێن حەسەنۆك ئەم شـەو لەگـەڵ کچی بچووکم بخەوێ‌و بەیانی نان‌و پلاوەکەی پێ بنێرن » • حەسەنۆك ئەم نامەیەی دایە ژنی دێوەکە ، ئەویش وەری گرت‌و خوێندی‌یەوە :
« ئەم جارە ••• » ژنە کاوڕی قولـەی کوشتەوەو گۆشتەکەی کردە کەباب‌و ئەو شەوە حەسەنۆك تا بەیانی لەگەڵ کچی بچووك ڕایبوارد‌و بۆ بەیانی هەستا چوو بە ژنی دێوەکەی گوت : « خواردنەکانم بدێ با بۆ دێویان ببەم » • ژنە هەستا خواردنەکانی دایە حەسەنۆك‌و گوتی :
« لە باتی من سەلامان لە دێوە بکە و پێ‌ی بلێ هەی تاوانبار خواردنت لـە ماڵێ نەهێشت » • حەسەنۆك بـە ژنی دێوەکـەی گوت : « ئەم کاوڕەـی گۆشتەکـەی دەبەم ــ تۆم دەخاتەوە یاد » • ژنە گوتی :
« بەخێر بگەیتە جێ ، بەختت یار بێ » • حەسەنۆك وەڵامی دایەوە :
« سـوپاست دەکـەم ، خـوا لێت ڕازی بێ » • حـەسـەنۆك هـەستا خواردنەکانی هێناو دایە دێوەکـە • دێوەکـە وەری‌گرت زۆر تووڕە بوو ، گۆشتەکەی فڕێ‌داو بە هەلەداوان گەڕایەوە ماڵێ •

حەسەنۆك بە براکانی گوت : « براینە ، دێوە خواردنی لە ماڵێ‌دا نەماوە ، هـەستن با بڕۆین دوور بکـەوینەوە » • حەسـەنۆك پێش کەوت‌و براکانی کەوتنە دووی‌و ڕۆیشتن ، چوار ڕۆژ ڕۆیشتن •

دێوەکە کاتێ گەڕایەوە دیتی حەسەنۆك لەوێ نەماوە •

حەسەنۆك چوە شـارێك‌و براکـانی بردە بازاڕو پێ‌ی‌گوتـن :
« فەرموو بۆ کوێ دەچن ، بڕۆن » • قاسمی برای حەسەنۆك گوتی :
بۆچی ئێمەت هێنایە ئێرە ؟ » شەعبانی برایشی دایـە پڕمەی گریان •

Scanned with CamScanner

حەسەنۆك گوتی : « برام ، بۆ دەگری ؟ خەمت نەبێ ، خوا گەورەیە ! » قاسم گوتی : « بۆچی ئێمەت هێنایە ئێرە ؟ چیمان لێدەکەی ؟ ئێرە غەریباتی‌یەو ئێمە هیچ دالدەمان نی‌یەو کەس بە خۆیمانەوە ناگرێ ... ئێمە دەچینەوە ماڵی خۆمان » . حەسەنۆك گوتی : « بۆ خۆتان لای ئاغایەك ئیش بکەن » . جا براکەی بردە قاوەخانەیەکو بە خاوەنی قاوەخانەکەی گوت : « ئەفەندی ، ئەمە برامە ، ناوی قاسمە ، دەمەوێ ببێ بە شاگردی تۆ » . کابرا وەڵامی دایەوە : « کورم ، برات چ جۆرە ئیشێك دەزانێ ؟ » حەسەنۆك گوتی : « هەر ئیشێکی پێی بسپێری دەیزانێ » . ئینجا خاوەنی قاوەخانەکە گوتی : « زۆر باشە ، کورم » . حەسەنۆك برای لەوێ بەجێ‌هێشتو گەڕایەوە بازاڕ بەڵام تا گەڕایەوە شەعبانی برای نەمابوو . یەك مانگ بە دوایدا گەڕا ، ئەنجام لە بەندیخانەدا بەسەری کردەوە . لێی پرسی : « برام ، ئەوە کێ تۆی خستۆتە بەندیخانە ؟ » شەعبان وەڵامی دایەوە : « چوومە لای دێوەکە بۆ ئەوەی پاکانە بۆ خۆم بکەم ، هەر هێندە دێوەم دۆزی‌یەوە ، وا دەکەم خراومەتە ناو ئەم بەندیخانەیە » . حەسەنۆك برای لە بەندیخانە دەرهێنا ، چوار ڕۆژ لەگەڵیدا بوو . بردی‌یە حەمام ، جوان جوان بە سابوون شووشتی‌و کە هاتە دەرەوە بردی‌یە لای سەرۆکی نۆبەتداران . حەسەنۆك بە سەرۆکی نۆبەتدارانی گوت : « ئەمە برامە ، چاوت لێ بێ تا دێمەوە » . سەرۆکی نۆبەتداران گوتی : « پاڵەوان ، ئەدی خۆت کێوە دەچی ؟ » حەسەنۆك گوتی : « دەچم تۆڵەی برام لە دێوەکە دەکەمەوە » . سەرۆکی نۆبەتداران گوتی : « پاڵەوان ، برۆ ، بەڵام ئاگادار بە منیش دێوگرم ، لێ‌دەزانم . دێوەکە شیرێکی هەیە کالانی زێڕەو لە تەنیشت چوارپای نووستنی لە ژێر پەردەیەك

Scanned with CamScanner

شاردوتیەوە • دەست بکە شیرەکەو بڕۆ ژوورەوە • پەنجەرەیەك لەلای دەستەڕاستە ، بڕۆ لای ئەو پەنجەرەیەو بیکەوە کە دێوەکە هەتە ژوورەوە شیرەکە هەڵکێشەو کە لێت نزیك بووەوە لەسەری دەو سەری پەل دە با بکەوێتە ئەو گۆڕە • سەرە بڕاوەکە زمانی دێتە گۆ ئەلەر گوتی : « شیرێکی تریشم لێدە ! » پێی بڵێ : « هیچ شیرێکی تر ناوەشێنم ، پاڵەوان یەك قسە دەکا » • حەسەنۆك هەستا چوە ماڵی دێوەکە • شیرەکەی لە بن سەرینەکەی دەرهێنا ، چوە ژوورەوە پەنجەرەیەکی لەلای دەستەڕاستەوە بینی ، چوو لەبەر پەنجەرەکە ڕاوەستا • دێوەکە لێی بە ژووریێ کەوت • حەسەنۆك شیرێکی لە دێوەکەداو سەری پەلداو خستی‌یە ئەو گۆڕە • سەری دێوەکە بە حەسەنۆکی گوت : « شیرێکی تریشم لێدە ! » حەسەنۆك گوتی : « پاڵەوان یەك قسە دەکا » • دێوەکە تۆپی • حەسەنۆك کەلەشی دێوەکەی برد فڕێی دا ناو قۆرتێك‌و بە ڕێگایەکی‌تردا گەڕایەوە ماڵی دێوە • کچە بچووکەکەی دێوەی بۆ خۆی بردو ڕۆیشت‌و چوە دوای سۆراغی قاسم‌و شەعبانی برای • کە دۆزینیەوە ، کچی گەورەی دێوەی دایە شەعبانی برای‌و کچی ناوەنجی دایە قاسمی برای‌و هەر سێکیان داکەوتن‌و تا مابوون بە ئاشتی‌و بەختیاری ژیان(٤) •

× × ×

ئەم کورتە چیرۆکە غەمگینەی خوارەوە ، چیرۆکی (خوشك‌و برا)ی برایانی گریم‌و چیرۆکی (ئەستێرەگەشەو چۆلەکە)ی فۆلکلۆری

---

(٤) چیرۆکەکە باس ناکا داخۆ ژنی دێوەکە چی بەسەر هاتوە ، بەڵام زۆر لە گوینە ئەو کاتەی دێوەکە بە توورەیی گەڕایەوە ماڵێ کوشتبێتی •

Scanned with CamScanner

(ئەیپرۆنی گریکی)مان بیر دەخانەوە • ئەم چیرۆکە کوردی‌یە ڕەگەزی کانیبالیستی تێدا نی‌یە •

ئەفسانەی پەپوو(٥)

هەبوو نەبوو ، ژنو مێردێك هەبوون ، کوڕێكو کچێکیان هەبوو. ژنەکە عەمری خوای کردو زۆری پێ‌نەچوو کابرا ژنێکی‌تری هێنا . پاش دوو ساڵ ژنە نوێ‌کە کچێکی بووو لەگەڵ زڕمنداڵەکانی کەوتە ململانەو ڕکابەری •

کچە هەموو ڕۆژێ دەچوە بەر گاڕان • ئێوارەیەك کە هاتەوە ماڵێ برای دیار نەبوو • لە زڕدایکی پرسی داخۆ برای چۆتە کوێ . ژنە وەڵامی دایەوە : « برات چۆتە ماڵی مامت » • کچە چوو نووست لە خەودا بینی برای کوژراوەو تەرمەکەی فڕێ دراوەتە ناو قۆرتێك• بەیانی کە لە خەو ڕابو بە باوکی گوت : « باوە ، ئەم شەو لە خەودا دیم ژنەکەت براکەمی کوشتبوو و فڕێی دابوە ناو قۆرتێك . ئێستا دەچمە بەر گاڕانو تا ئێوارێ دێمەوە ئەگەر برام هاتبێتەوە باشە ، دیارە چی بەسەر نەهاتوە ، ئەگەر نەهاتبێتەوە دیارە کوژراوە ، ئیدی چیتر ناچمە بەر چێڵانو لێرەش نامێنم » • باوکی وەڵامی دایەوە : « ئەمڕۆش بڕۆ بەر گاڕان • من خۆم سۆراغی برات دەکەمو هەموو شتێ ساغ دەکەمەوە • لەبەر ئەوەی ژنەکەم ڕکی لە ئێوە دەبێتەوە تا نەیدۆزمەوە منیش نایەمەوە » • کچە مانگاکانی هاژواو چوە پاوانان • باوکەش چوە دەرەوە ، گەڕا گەڕا ، تا کەلەشی کوڕەکەی دۆزی‌یەوە فڕێ درابوە ناو قۆرتێكو تاشە بەردێکی گەورەی بەسەر دادرابوو •

---

(5) Lerch, Forschungen & c., P. 80

خێرا گەڕایەوە ماڵێو بە ژنەکەی گوت : « ئەوە بۆ کوڕەکەت کوشتووم ، حورمێ ؟ ئەم شەو خوشکی لە خەودا دیبووی برای کوژراوە ، سبەینێ زوو بە گریان هاتە لامو گوتی : « برام کوژراوەو وڕێ دراوەتەوە ناو قۆرتێك » . منیش گوتم : « ووس بە ، کچم ، قسەی وا مەکە ، مەترسە برات چی لێ نەهاتوە » . کچەکەم گوتی : « ئەمڕۆ دەچمە بەر گاڕانو تا ئێواری دێمەوە ئەگەر برام نەهاتبێتەوە چیتر لێرە نابم » . ژنە وەڵامی دایەوە : « دەبڕۆ ، وازم لێبێنە ، بۆ کەفو کومانم لێدەکەی . دەچی گوێ لە درۆو دەڵەسەی کچەکەت دەگریو دێی دەڵێی : « بۆ کوڕت کوشتووم ؟! ، من بۆ کوڕی تۆ دەکوژم ؟ » کابرا بە تووڕەیی ڕۆیشت ، مەیتی کوڕەکەی لە قۆرتەکە دەرهێناو بردیە بەردەمی ژنەکەیو گوتی : « هەی دڕندە ، ئەدی کێ ئەم کوڕەی کوشتوە ؟ » ژنە متەقی لێوە نەهات لە ترسان لەرزی گرتو زمانی بەسترا . باوکە تەرمی کوڕی کوژراوی شووشتو بردیە گۆڕستان ناشتی . کە لە ناشتنی تەرمی کوڕەکەی گەڕایەوە ، سەری ژنەکەی بڕیو فڕێیدا ناو قۆرتێك . ئێواری خوشکی کوڕە کوژراوەکە هاتەوە ، نە برای دیار بوو ، نە زڕدایکی . لە باوکی پرسی : « باوکە ، ئەدی کوا باوەژنم ؟ » کابرا وەڵامی دایەوە : « نازانم ، بەڵام ڕاستە ، برات کوژراوە » . کچەکە کە ئەم خەبەرەی بیست کەوتە گریانو ڕۆیشت چوە دەم گۆمێك ، دەستنوێژی شووشتو دوو ڕکات نوێژی کردو پاڕایەوە : « خوایە ، تۆ بێ بمکەیتە پەپوو ! » یەکسەر دیمەنی گۆڕاو بۆ بە پەپووی خەمناك ، لە شەقەی باڵیدا ، ڕۆیشتو کەس نەیدیتەوە .

× × ×

ئەم چیرۆکەی خوارەوە یەکسەر چیرۆکی پەروەردەیی باوی

Scanned with CamScanner

«کچی پۆتین لەپێ» مان بیر دەخاتەوە • لەم دەقەیەشدا هەروەکو دەقی سیسیلی کە مستەر لانگ[٦] باسی کردوە ، ڕێوی لە ڕووی وەفاداری یەوە دەیەوێ ئاشەوان دەوڵەمەند بکات ، بەلام لەبەر ترسنۆکی ی ئەمەتەك پاشا هەموو هەوڵو تەقەلای بە فیرۆ دەڕوا •

ڕێوی چۆن هەوڵیدا کچی پاشای میسر بۆ ئاشەوان بێنێ[٧]

هەبوو نەبوو ئاشەوانێك لە وولاتێکدا هەبوو • باراشێکی زۆر دەهانە ئاشەکەی ئێوارەیەك هەروەکو جاران ئاشی ڕاگرتو چووە ماڵێ و نووست بۆ بەیانی کە هانەوە ئاش بینی قوڵغەکە بەتاڵە • شەوی پاشی نەنووست ، نۆبەتی گرت ، دەوروبەری نیوەشەو دیتی ڕێوی یەك هات ، چوە ناو ئاش ، ئاردی ناو قولغەکەی هەموو دەرهێنا ، ئاشەوان لێی ڕاپەڕی و گرتیو دایە بەر داران • ڕێوی ویتاندیو بە ئاشەوانی گوت : « بەرەڵلام کە ، شەرت بێ کچی پاشای میسرت بۆ بێنم » •

ئاشەوان وەلامی دایەوە : « من کابرایەکی ئاشەوانم ، تۆ چۆن کچی پاشای میسرم بۆ دێنی ؟ » ڕێوی گوت : « تۆ مەمکوژە ، شەرت بێ کچی پاشای میسرت بۆ بێنم ، ئەگەر نەمهێنا لەسەرم بدە » • ئاشەوان گوتی : « باشە ، بەلام سوێندم بۆ بخۆ » • ڕێوی سوێندی بۆ ئاشەوان خواردو ئاشەوان بەرەڵلای کرد • ڕێوی ملی ڕێی گرت – بڕۆ بڕۆ گەیشتە میسر ، چوە حزوور پاشاو بە ئەدەبەوە سلاوی لێکرد • پاشا بە ڕێوی گوت : « چیت دەوێ بخوازە !؟ »

---

(6) Perrault's tales: Introduction, P. LXXIII.
(7) Lerch, Forschungen, & c., P. 83.

ڕێوی وەڵامی دایەوە : « گەورەم ، ڕێم دەدەی قسەیەك بكەم » • پاشا گوتی : « فەرموو ! » ڕێوی گوتی : « گەورەم ، تەمتەك پاشا دێتە داخوازی کچەکەت ! » پاشای میسر وەڵامی دایەوە : « سواران بەگەڵ خۆت بدەو بە پیر تەمتەك پاشاوە بچۆ ، ڕەنگە ئەم كابرایە وەزیر بێ چونكە من ناوی وام نەبیستوە ! » ڕێوی گوتی : « گەورەم ، دەستە بەرگێکم⁽⁸⁾ بدێ بۆ تەمتەك پاشای بەم و تا دوو ڕۆژی تر سواران مەنێرە پێشوازی چونکە کە هات نزیك بوەوە خۆم خەبەرت دەدەمێ » • پاشای میسر دەستەبەرگێکی دایە ڕێوی‌و ئەویش یەکسەر بردی‌و چوەوە ماڵی ئاشەوان • ڕێوی بە ئاشەوانی گوت : « کچی پاشای میسرم بۆ ڕێك خستووی • ئێستا هەستە برۆ حەمام ، خۆت جوان بشۆو ئەم دەستە بەرگە لەبەر کەو وەرە دەتبەمە حوزووری پاشای میسر » •

ئاشەوان چوە حەمام ، خۆی شووشت ، سەروڕیشی تاشی‌و بەرگە نوێکەی کردە بەرو لەگەڵ ڕێوی ڕوویان کردە ووڵاتی میسرو کە گەیشتنە سەر سنوور ، ئاشەوان بە جێماو ڕێوی چوو خەبەری بۆ پاشا بردو گوتی : « گەورەم ، تەمتەك پاشا هاتوە ، گالیسکەیەکی جوانم بدەرێ سواری بکەم‌و فەرمانیش بدە سەربازەکانت بچنە پێشوازی » • پاشا فەرمانی‌دا گالیسکەیەکی نایابیان ئامادە کردو چوونە پێشوازی •

بەم جۆرە تەمتەك پاشا چوە میسرو سوپای میسری سڵاوی بۆ وەرگرت : سەلاموعەلیکم • بەڵام ئاشەوان پەشۆکا بوو وەڵامی سەربازەکانی پێ نەدرایەوە • هەندێ سەرباز گوتیان : « کابرا سەرخۆشە ، سەر-نۆشە ، پاشا نییە ، ئاشەوانە » • ڕێوی خۆی

---

(8) دیاری وا لە ڕۆژهەڵات زۆر باوەو لە زۆر چیرۆکی فۆلکلۆری‌دا باسی کراوە •

گەیاندە سەربازەکانو پێی گوتن : « هەوای گەرمە ، تەمتەك پاشا سەخڵەت بوە ، لێی مەگرن » • بەم جۆرە تەمتەك پاشای بردە کۆشکی پاشای میسرو کە لە گالیسکە دابەزی ڕێوی دەستی گرتو بردییە سەرا بۆ حوزوور پاشاو بە پاشای میسری گوت : « ـ ئەفەندی ـ ، مانگێ دەبێ تەمتەك پاشا هۆشی لەقاوە » • پاشای میسر وەڵامی دایەوە : « باشە ، بیبە ژووری خۆی ، با لەسەر چوارپاکە بحەسێتەوە » • ڕێوی قسەکەی بەجێ‌هێنا بەڵام ئاشەوان لە ترسان چرکو هۆڕ دەلەرزی • ڕێوی پێی گوت : « تووکت لێ‌وارێ ، بەس بلەرزە ، پاڵ دەوەو پشوویەك بدە ! » ئاشەوانی زارەترەك گوتی : « ئێستا پاشای میسر دێ لەسەرم دەدا » • ڕێوی گوتی : « نەء ، نایە ....مەترسە • من بەجێت ناهێلم بەڵام هۆشت لە خۆت بێ ، ئەگەر هاتە ژوورەوە لەبەری هەستەو داوێنی کەوای ماچ کە ! » ئاشەوان گوتی : « ئاخر پاشا بێتە ژوورەوە دەمکوژێ » • ڕێوی گوتی : « هەستە ، ئاوت بۆ بێنم ، دەستنوێژت بشۆو نوێژێك بکە » • ئاشەوان وەڵامی دایەوە : « باشە ، ئاوم بۆ بێنە با دەستنوێژ بشۆم » •

ڕێوی چوو ئاوی هێناو هاتەوە دایەوە ئاشەوان ، ئاشەوان چوە دەرەوە بۆ ئەوەی شوێنێك بدۆزێتەوە دەست بە ئاو بگەیەنێ بەڵام شارەزا نەبوو • ڕێوی ماوەیەك چاوەڕێی کرد ئاشەوان هەر نەهاتەوە• بە دوایدا چوو ، دیتی لەو ساکە گۆڕە کەوتوەو قنیاتی لەبەر براوە • خێرا چوە کن پاشای میسرو پێی گوت : « تەمتەك پاشا چوە دەرەوە دەستنوێژ بشوا ، لە دەرەوە کەوتو مرد » • پاشا گوتی : « بڕۆ بیهێنە ژوورەوە » ڕێوی مەیتی ئاشەوانی بردە ژوورەوە ، پاشا فەرمانیدا شووشتیانو بردیان ناشتیان •

× × ×

ئەم چیرۆکەی خوارەوە ، سەرەتاکەی دەق وەکو چیرۆکی «ڕێوی‌و لەقلەق» وایە • مەسەلەی فەروەی مەلا مۆرکێکی تەواو ڕۆژهەڵاتی‌یە • کۆتایی‌یە ترازیدی‌یەکەیشم بەلاوە نوێ نی‌یە ، لە چیرۆکێکی‌تری ڕۆژهەڵاتی‌دا بیستوومە بەڵام بە داخەوە بەبیرم نەماوە هی چە نەتەوەیەکە •••

ڕێوی‌و هەڵۆو گورگ(۹)

هەبوو نەبوو ، ڕێوی‌یەك‌و هەڵۆیەك هەبوون ، بە برایانە دەژیان• ڕۆژێ ڕێوی بە هەڵۆی گوت : « وەرە زیافەتم بۆ کردووی ! » هەڵۆ چوە ماڵی ڕێوی ، دیتی خەریکە خواردن ئامادە دەکا ، کە خواردنەکە ئامادە بوو ، ڕێوی گۆشتەکەی لە ناو قاپێکی پەل کردو داوای لە هەڵۆ کرد بۆی دابەزێ‌و گوتی : « برام ، فەرموو بخۆ ! » بەڵام هەڵۆ ئەوەندەی دەنووکی لە قاپەکەدا هیچی هەڵنەکڕاند کەچی خانەخوێ بە کاوەخۆ دەیخواردو دەیماشتەوە •

ئینجا هەڵۆ بە ڕێوی گوت : « فەرموو ، سواری پشتم بە بچینە ماڵی ئێمە » • ڕێوی سواری پشتی هەڵۆ بوو • هەڵۆ بەرزبووەوە ئاسمان ، مەلایەکی‌دی لەسەر فەروەکەی نوێژی دەکردو چوو بوە کڕنۆش • ڕێوی بەسەردا بەردایەوە • مەلا زەندەقی چوو ، پڕ بە پێ هەڵات‌و فەروەی بە جێ هێشت • ڕێوی خێرا فەروەکەی لەبەر کردو ڕۆیشت • لە ڕێگادا تووشی گورگ هات • گورگ لێی‌پرسی: « ڕێوی برا ، ئەم فەروە جوانەت لە کوێ بوو ؟ » ڕێوی وەڵامی دایەوە : « گورگی برا ، من خۆم کردوومە ! » گورگ داوای لێ کرد:

---

(9) Lerch, Forschungen & v., P. 46.

« کەواتە ڕێوی برا ، فەروەیەکی وایش بۆ من ناکەی ؟! » ڕێوی گوتی : « با ، ئەروەیەکی وات بۆ دەکەم » .

ـ کەی تەواو دەبێ ؟

ڕێوی وەڵامی دایەوە : « حەفت بەرخم بۆ بێنە ، تا بۆت دەست پێبکەم » . ڕێوی چوە ناو کونو لێیڕاکشا . گورگ ڕۆیشت ، حەفت بەرخی بۆ ڕێوی هێناو هاتەوە . ڕێوی گوتی : « گورگی برا ، بڕۆوە ماڵێ ، دوای سێ ڕۆژیتر وەرەوە ، فەروەکەت تەواو دەبێ » .

گورگ پاش سێ ڕۆژ هاتەوەو داوای فەروەی کرد . ڕێوی وەڵامی دایەوە : « ڕاستە ، باوکم فەروەی باشی دەدووری بەڵام من هیچی لێنازانم » . گورگ گوتی : « ڕێوی برا ، دە لە کونەکەت وەرە دەرەوە ! » ڕێوی وەڵامی دایەوە : « بڕۆ ڕێی خۆت ، ئەم حەفت بەرخە بەشی یەك ساڵی ڕەبەقم دەکات ، چۆن دێمە دەرەوە ! » گورگ گوتی : « منیش یەك ساڵ لەبەر دەرکی کونەکەت چاوەڕێ دەکەم » . بەڵام ڕێوی هیچ گوێی نەدایە ، هەر حەفت بەرخی خواردو چوو نووست . گورگ حەفت هەشت ڕۆژ لەبەر دەرکی کونەکە چاوەڕێی کرد ، کە بینی ڕێوی نایەتە دەرەوە چوو کودوویەکی ووشکی هێناو هەندێ بەردی تێکردو لەوێ بە جێی هێشت . کە کودووەکە گلۆر دەبووەوە دەنگی لێوە دەهاتو ڕێوی دڵی دادەخورپا . ڕێوی تەنگاو بوو . لە کونەکەی دەرپەڕیو چاوی لە گورگ گێڕا ، گورگ دیار نەبوو ، پێی لە جەرگی خۆی ناو هەڵی کوتایە سەر کودووەکە ، کە چوە سەری و زانی کەدووە لە کلکی خۆی بەستو چوە سەر کانییەکو کلکی شۆڕکردەوە ناو ئاو . کودووەکە پڕ ئاو

Scanned with CamScanner

بوو ، کە ڕێوی کلکی خۆی ڕاکێشایەوە کلکی لە دوو نەهاتو بانگەرۆز ،وەوە ناو ئاوەکە ٠

× × ×

مستەر ژابا کە باسی ئەم چیرۆکەی خوارەوە دەکا ، دەڵێ دەبێ (ساری سالتێ) پیرەمێردێ بێ لە خاخپەرستەکانو جێگای خەزێنەکەی پێزانیبێو لە ئەوروپاوە بە بەرگی دەروێشی بە دوایدا هاتبێ ٠ من لە خۆم ڕادەبینم بڵێم بۆی هەیە ئەمەیان (ساری سالتێك)ی پیری جەنگاوەری بەناوبانگ بێ کە پیرێکی موسلمانەو بەشداری غەزای عوسمانلی کردووەو کوردەکان زۆر ئەفسانەی لە ئاسا بەدەری لێ دەگێڕنەوە(١٠) ٠

ئەرمەنیو دەروێش(١١)

هەبوو نەبوو ئەرمەنی‌یەك هەبوو ناوی (ساتر) بوو ، لە شاری (بەگریف) دەژیا کە دەکەوێتە بەر قەزایەکی (وان) ٠ ڕۆژێ دەروێشێك ڕێی کەوتە ئەم شارەو بوو بە میوانی ئەم ئەرمەنی‌یە ٠ بەکاری خوا ئەم دەروێشە کە ناوی (ساری سالتێ) بوو نەخۆش کەوتو ماوەیەکی زۆر لەو ماڵە لەناو جێ کەوت ٠ ئەرمەنی‌یەکە بە خۆو بە خێزانو هەموو منداڵەکانی خزمەتێکی زۆریان کردو ئەوەی پێیان کرا بۆساری سالتێ کردیان ٠

---

(١٠) هەندێ لەم ئەفسانانە لە چیرۆکی ئەولیا ئەفەندی‌دا هەن کە پیرێکە یەك لە کردەوەکانی ئەوەیە دەعبایەکی حەفت سەر دەکوژێو کچی پاشا لە دەمی دەعباکە دەرباز دەکا ٠ دەڵێن شارەو شار گەڕاوەو بە کەولەمەرەکەیەوە لەسەر دەریا ڕویشتوە ٠

(11) Recueil de Notices et Rècits Kourdes, P. 94.

پاش دەوری دوو مانگ دەرۆیش چاك بوەوەو شەنگی هاتـەوە بەر • ڕۆژێ بە ساتری گوت : « بۆ ئەم شەو ، فەردەیەكو پەتێكو ئەستێو بەردەستێیەكو مۆمێكو شقارتەیـەك ئامادە كـە • هـەمووی ئامادەكە چونكە ئەمشـەو دەچینـە شوێنێكی وا كـە ئـەو شتانەمان پێ دەوێ • تۆ زۆر خزمەتی منت كردوەو ئازارت پێوە كێشاوم ، دەمەوێ چاكەو پیاوەتیت بدەمەوە » •

ساتری ئەرمەنی ، ساری سالتێ چی گوتبوو ، هەمووی ئامادەكردو لەناو فەردەكەی كردو هەر هێندە شەو داهات ، بە خۆیو بە دروێش شتەكانیان هەڵگرتو لە شار چوونە دەرەوە • كەلاوە كۆشكێكی كۆنی سەردەمی دیانەكان لەسەر گردێكی نزیك گوندی كوزوت هەیە كـە سەعاتە ڕێیەك لە شاری بـەگریف دوورە • دەروێش ساری سالتێو ساتری ئەرمەنی چوونە ناو كەلاوە كۆنی ئەم كۆشكە • دەروێش بە ساتری گوت : « دەزانی بۆچی تۆم هێناوەتە ئێرە ؟ » ئەرمەنی وەڵامی دایەوە : « نەخێر ، نازانم ، خۆت دەزانی » • ئینجا دەروێش بۆی باس كرد كە خەزێنەیەك لەناو ئـەم قەڵایەدا هەیـە كـە پاشماوەی سەردەمی دیانەكانە ، ئینجا گوتی من سیحری سەر خەزێنەكە دەشكێنمو پێكەوە دەچینە ژوورەوەو چەندت زێڕ دەوێ بۆ خۆتی بـە ، بەڵام هیچ قسەت لەدەم دەرنەیە ! » •

پاش ئەوەی دەروێش بەم جۆرە ساتری ووریا كردەوە ، هەندێ دوعای خوێند ، لەناو كەلاوەكە بوو بە دەنگە دەنگو بوومەلەرزە ، پاش نەختێ دەرگایەك كرایەوە ، دەرگای خـەزێنەكـە بوو • هەردووكیان چوونە ژوورەوە • ساتر مۆمێكی پێكرد ، دیتی ژوورەكـە ژوورێكی زۆر گەورەیـەو زێڕو دراوی سـەردەمی ئیمپراتۆریەتی دیانانـی بـە

Scanned with CamScanner

جۆخین تێدا هەڵدراوەتەوە • کەوێکی زێڕی چاو ئەڵماس لەسەر جۆجینەکە دەبریقایەوە ، دندووك‌و باڵەکان‌و سەراپای لەشیشی جەوهەرداش بووو لەبەر ڕوناکی دەبریسکایەوە • دەروێش دەستی درێژ کرد ، ئەم تەیرە زێڕەی گرت‌و لەژێر چاکەتی ناو بە ساتری گوت بە کەیفی خۆی ئەوەندەی پێی هەڵدەگیرێ زێڕ لە فەردەکە بکا • ئەرمەنی بارە زێڕێکی هێندە گرانی لە خۆی بار کرد کە بە ئاستەم لە بنی دەجوولایەوە • لە ژوورەکە هاتنە دەرەوە ، دەروێش هەندێ دوعای خوێندو دەرگای خەزێنەکە داخرایەوە • ڕۆیشتن ، پاش ماوەیەك دەروێش بە ساتری گوت : « ئێستا لێك دادەبڕێین ، تۆ بڕۆوە ماڵی خۆت‌و منیش دەچمە دوو ئیشی خۆم ، بەڵام لە بیرم مەکە » • ئیدی خاتری خواست‌و ملی ڕێگای خۆی گرت‌و ڕۆیشت • هەر هێندە ئەو ڕۆیشت شەیتان دڵی ساتری خستە قرت‌و فرت • پێی ناخۆش بوو کە دەروێش پەیکەرە جەوهەرداشەکەی برد • لە دڵی خۆی‌دا لێکی‌دایەوە کە ئەویش هاوبەشی دەروێشەو بەشی لە باڵندەکەش‌دا هەیە • فەردە زێڕەکەی داناو بە غار کەوتە دوای دەروێش بەو نیازەی کە بە خۆشی بێ یان بە ناخۆشی باڵندەکەی لێ‌بسەنێ • کە لە ساری سالتێ نزیك بووەوە ، سالتێ گوێی لە ترپەی پێی بوو ، ئاوڕی دایەوە ، دیتی ساترە ، لێی‌پرسی : « ها چیت دەوێ ؟ بۆ هاتووی ؟ »

ئەرمەنی وەڵامی دایەوە ، گوتی : « باڵندەکەم دەوێ ، زێڕەکەم ناوێ » •

دەروێش گوتی : « کورە ، خۆ تۆ شێت نەبووی ، تۆ ئەوەندە زێڕەت سەرو زیادە ، واز بێنە بڕۆ دوو ئیشی خۆت کەوت نادەمێ

Scanned with CamScanner

من له فەڕەنگستانەوە[١٢] بۆ ئـەم کەوە هاتووم ، بەڵام لـە ڕێگادا لام دا ماڵی تۆ و ئەوە بوو نەخۆش کەوتم‌و خزمەتێکی باشت کردم‌و منیش لە پاداشتی ئەو خزمەتە ئەم هەموو زێڕەم پێ کەرەم کردیت » ٠

ساتر گەڕایەوە بەڵام شەیتـان لێی نەگەڕا ، دیسان تیخ‌تیخەی‌دا کە بچێ بە کوتەکی کەوەکە لە دەروێش بسەنێ‌و زێڕەکەیشی زیاد٠٠ ئیدی کەوتەوە شوێن ساری سالتێ‌و بە کورتی ئەوەندەی سالتێ بە بەری داکەوت وازی لێ‌بێنێ کەلکی نەبوو ، ئیدی کە زانی ساتر دەیەوێ بە خورتی کەوەکەی لێ‌بسەنێ گوتی باشە لێم وەرە پێش با کەوەکەت بدەمێ ، هـەر هێندە ساتر لێی‌نزیك کـەوتەوە سـاری سالتێ شتێکی بەهێزی بـە کەپووی داداو سـاتر لـە هۆش خۆی چوو بـە پشت‌دا کـەوت ٠

دەروێش ڕۆیشت‌و ساتر تا ڕۆژی پاشی وەخۆی نەهاتەوە ، کە وەخۆی هاتـەوە هـەستایـەوە دیتـی دەروێش ڕۆیشتوە ، گـەڕایەوە فەردەکەی هەڵگرت‌و بەرەو ماڵ بووەوە چۆوە زێڕەکـەی لـە ماڵـەوە تەقەت کرد ٠ ووردە ووردە کەوتە کڕینی شتی باش‌و بەنرخ ٠ زۆر گاجووت‌و مێگـەلـە مـەڕو هـەندێ ئاشی کڕی ، کاتێ کـە حاکمی (بەگرێڤ) بەمەی زانی گومانی پەیدا کرد گوتی مادام ساتر ئەم هەموو شتانـەی کڕیوە دیارە گەنجینـەی دۆزیوەتـەوە ٠ دەرو دراوسێ بۆ حاکمیان گێڕایەوە کـە ماوەیـەك پێش ئێستا دەروێشێك هاتۆتە ئـەم شارەو بۆتە میوانی ساترو لەوێ نەخۆش کەوتوەو پاش چاك بوونەوەی ڕۆیشتوەو لـەو کاتەوە ساتر دەوڵەمەند بوە ٠ پاشان هەندێ دراوی

---

(١٢) فەڕەنگستان : ووڵاتی فەڕەنگ واتە ئەورووپا ٠

Scanned with CamScanner

کۆنیان لە ماڵی ساتر دۆزی‌یەوەو بەمەوە لێی ئاشکرا بووو دونیا بڕ بوو کە ساتری «بەکریف» گەنجینەی دۆزیوەتەوە • ئەم خەبەرە بە پاشای (وان) گەیشتەوەو ئەویش لە دوو ساتری ناردو خستی‌یە بەندیخانە ، ساتر پێی لە مەسەلەکە ناو بەشی پاشای (وان)ی لە زێڕەکە داو ئازاد کرا • بە کورتی ساتر وای لێهات بێ‌پاشێی بە زێڕ دەکردو بە هەموو لایەکدا بڵاوی دەکردەوە •

بۆی هەیە زۆر کەس گومان لە ڕاستی ئەم چیرۆکە بکەن بەڵام لەگەڵ ئەمەش‌دا خەڵکی ئەو ناوچانە ڕیوایەکی پتەویان پێ هەیەو زۆر باسی دەکەن‌و زێدە لەمەش نەوەکانی ساتر هێشتا لە بەکریف ماون‌و بە خۆشی‌و دەوڵەمەندی دەژین‌و خاوەنی زەوی‌و ئاش‌و چەند جووتەگاو مێگەلە مەڕو ماڵی خانەدان‌و ناندەرن • ماڵیان وەکو «تەکیە»[١٣] وایە چونکە ئەوەی بێ دەبێتە میوانی ئەم بنەماڵەئەرمەنی‌یە، هەتا دەست بە ڕووی موسلمانانیشەوە نانێن بەڵکو زۆر بە گەرم‌وگوڕی بەخێریان دێنن • لەو ڕۆژەوە ساتر ناوی لە ناو کوردان دەرکردو کورد بوونە برادەری‌و مەڕو ماڵاتیان بە دیاری بۆ دەهێنا ، بەڵام وایش دەبێ کە دوژمنداریان لەگەڵ خەڵکی بەکریف ببێ ، بێجگە لەمەش ، هەرچەندە دزی‌و تاڵان لەم شارە بکرێ ، کەس دەست بۆ ماڵی ساتر نابا ؛ چونکە دەڵێن ماڵیان وەکو تەکیە وا پیرۆزەو نابێ بە خراپێش تەماشا بکرێ •

× × ×

مستەر (ڕیچ)[١٤]ی ڕەحمەتی ئەم چیرۆکەی پاراستوە کە بە

---

(١٣) تەکیە : جێی دەرویشانەو میوانداری باش تێدا دەکرێ •

(14) Narrative & c., vol. I. P. 291.

Scanned with CamScanner

دەوە خۆی لە دەمی حەکایەتخوانێکی هۆزی بەبەی دارەشمانە وەری گرتوە ، وەکو خۆی گۆتەنی ، بێ ئەوەی هیچی بۆ زیاد بکا یان بە هیچ جۆرێ بیگۆڕێ • ڕووداوەکانی چیرۆکەکە تەواو لەوانە جودان کە لە چیرۆکی کوردیدا هەن و بۆی هەیە لە ڕووداوێکی ڕاستەقینەوە هاتبێ بەڵام هی سەردەمێکی زۆر کونتر بوە لەوەی حەکایەتخوان باسی دەکا کە زۆر کەس لە ڕۆژەڵات بە ڕووکەشی باسیان کردوە • حەکایەتخوان هەموو چیرۆکێکی باش بۆ بەرەبابی گەورەی پاڵەوانی ناوداری کورد ، سلێمان بەبە ، دەباتەوە ، ئەمە ئەگەر پێی نەکرێ بیباتەوە سەر پاڵەوانەکە خۆی ، بێ ئەوەی کە گوێ بداتە سەرچیخچوونی مێژوویی • لەوانەیە ئەم چیرۆکە پاشماوەی هەندێ چیرۆکی سوارچاکیی سەردەمی خاچپەرستانی زەمانی سەلاحەدین بێ کە کورد بە میری خۆیانی دادەنێن •

ئەفسانەیەکی وایش لە چیرۆکیی میللی گریکیدا هەیە بە ناوی « ئەو کچە پاشایەی چوە شەڕ »[(١٥)] •

کچێکی پاڵەوان*

هەبوو نەبوو دوو برا لە دارەشمانە هەبوون ـ فەقێ ئەحمەدو خدر کە زۆر دەردو ئازاریان بە دەست بلباسی دوژمنیان چەشتبوو ـ

---

(١٥) هەمان سەرچاوەی پەراوێزی (١) بەشی چوارەم ، ل ٥٧ •
هەروەها : Märchen, I. P. 114.

* بۆ پتر ئاگادار بوونی مێژووی بنە ماڵەی بابان و داستانی فەقێ ئەحمەدی دارەشمانەو کەیغانی فەڕەنگ ، بڕوانە :
ڕەمزی قەزاز : داستانی دوو پاڵەوان ، فەقێ ئەحمەدی دارەشمانەوکەیغانی فەڕەنگ ، بەغدا ، ١٩٦٨ •

بلباس هۆزێکی هـەرە بـەهێزی ناوچەی پشدەرە ــ • فەقێ ئەحمـەد پیاوێکـی ڕەشیدو ئازار بوو ، ناچار بوو گوندی بـە جێ هێشـت،و سوێندی خوارد تا وای لێ‌نەیێ بتوانێ تۆڵەی خۆی بکاتـەوە نەیەتەوە ئەو گوندە • چوە قوستەنتینیە بوو بە نۆکەری سولتان •

بە ڕێکەوت ، ئەو کاتە سولتان لەگـەڵ ئینگلیس یان فـەڕەنگ شەڕی بوو • ئـەو سـەردەمە ، شەڕ بە یـەك هـەڵمـەت‌و لێکدان دەبڕایەوە •

پاڵەوانێك لەناو لەشکری فەڕەنگان هەڵکەوتبوو ، پێنج ڕۆژ بوو مەیدانی لە سوارەی تورکان گرتبوو ، هەر کەسێ بۆی دەچوە مەیدان دەیبەزاندو سەری دەبڕی • فەقێ ئەحمەد کە بەمـەی زانی بڕیاری‌دا بچێتە مەیدانی ئەم دوژمنە ترسناکە • سولتان لە دووی ناردو لێ‌ی‌پرسی داخۆ لە چ نەتەوەیەکەو هی کام وولاتەو کە دیتی پیاوێکی بە جەوهەرو لێوەشاوەیە ئەسپێک‌و چەکێکی باشی پێشکێش کردو ڕێ‌ی دا بچێتـە مـەیدان •

فەقێ ئەحمەد چوە مەیدان‌و سوارەی فەڕەنگی لە عەردی داو کە دابەزی سەری ببڕێ ، لە سەرسامیان هۆپێکی لەخۆی زانی کە دیتی ئەم دوژمنە بەوەجە کچـەو کچەکـە لەبـەری ناورایەوە نەیکوژێ‌و بەڵێنی‌دا مێردی پێ‌بکا • فەقێ ئەحمەد بە سەرفرازی کچەی هێنایەوە ناو ئۆردووی تورکان • سولتان گوتی : بخوازە هەر پاداشتێکت دەوێ بتدەمێ • فەقێ ئەحمەد داوای گوندو زەوی‌و زاری دارەشمەی کردو سولتان « فەرمان ــ Firman »ێکی شاهانەی دەکردو کردی بە بەگی دارەشمانە • لێرەدا چ لە ڕووی خاکی‌یەوە بێ‌و چ لە ڕووی نەزانی، فەقێ ئەحمەد هەڵێکی گەورەی لـە دەست خۆی دا ؛ چونکە ئەگـەر

Scanned with CamScanner

داوای سەراپای کوردستانی بکردایە سولتان پێیدەبەخشی • فەقێ ئەو خەڵاتەی سولتان ڕازی بووو لەگەڵ کەیغانی ژنی سەرکەوتوانە بەرەو زێدی خۆی گەڕایەوە بەڵام تا ئەو وەختە دوو منداڵی ببوو : بەبە سلێمان و بوداخ کەیغان • شەڕێکی سەختی لەگەڵ بلباسان کردو بلباس چیتر نەیانتوانی دەستدرێژی بکەنە سەر •

ڕۆژێکیان ، فەقێ لە ماڵەوە نەبوو ، بلباس لەشکریان کردو درندانە پەلاماری دێیان دا • کەیغانی ژنی فەقێ ئەحمەد خۆی تەیار کردو بە تاقی تەنێ لێیان ڕاپەڕی ، چوار سەد پێنج سەد سوار دەبوون ، هەمووی هەڵبڕین و زۆری لێ کوشتن ، ئینجا گەڕایەوە ئاوندو خەڵکی دارەشمانەی کۆکردەوەو هەر لە سواری ئەسپەکەیەوە پێی گوتن :

« ئەی خەڵکی دارەشمە ، کاتێ خۆی کە فەقێ ئەحمەد هاتە مەیدانی من ، منی لە زەویداو دەبوایە بمکوژێ ، بەڵام جەبی دام و سەری نەبڕیم • منیش وا ئەمڕۆ پاداشتی ئەو چاکەیەم دایەوە • لە مێژ بوو چاوەڕێی هەلێکی وا بووم • کە فەقێ ئەحمەد هاتەوە ، چێتان بە چاوی خۆتان دیوە بۆی بگێڕنەوەو بە زمانی من پێی بڵێن من وا ڕۆیشتم و تازە جارێکی‌تر نامبینێتەوە ، پێیشی بڵێن نەکا بێتە دووم چونکە هاتنی بەلاشەو ئەگەرچی حەزیش ناکەم بەڵام زۆرم لێ بکا ناچارم ئەزیەتی دەدەم » •

وای گوت و جڵەوی ئەسپی بادایەوەو تێی تەقاندو ڕۆیشت • کە فەقێ ئەحمەد هاتەوەو بە مەسەلەکەی زانی زۆر سەرسام بووو گەلێک سوویشی لە کەیغانی ژنی بووە ، هەرچەندە کەیغان گوتبووی بە دوای دا نەچێ بەڵام فەقێ ئەحمەد خۆی پێ‌نەگیراو هەر چوو •

Scanned with CamScanner

له دۆڵی خدران ، که کەوتۆته ناوچەی پشدەر ، تووشی هات و تکای لێکرد بگەڕێتەوە • ژنه وەڵامی دایەوە : « قەت شتی وا نابێ ، تۆ موسلمانیو من فەرەنگم • دەچمەوە وولاتی خۆمو باوکو باپیرم ، بە خاتری تە • نەکەی لێم نزیك بیتەوە نەوەك ئەزیەتت دەدەم » •

فەقێی شەیدا هەر مکووڕ بوو ، وازی نەهێنا ، ئیدی ژنه ناچار بوو ڕمێکی حەواڵە کردو شانی پێکا • فەقێ کەوتو ژنەیش ڕێگەی لێداو ڕۆیشت ؛ بەڵام زۆری پێنەچوو له دڵی خۆیدا کەوته بیرو لێکدانەوە ، هەستی کرد کە ئەو پاداشتەی بەفەقێ ئەحمەدی داوەتەوە شتێکی زۆر کەمه بەرامبەر به چاکەی فەقێ که کاتی خۆی لە مردن ڕزگاری کردوە ، هەستی کرد کە هەر چەندە فەقێ موسلمانیشه بەڵام باوکی منداڵەکانی‌یەتی ، لەم بیرانەدا بوو ، دڵی خاو بوەوەو گەڕایەوە سەر فەقێ ئەحمەد ، دیتی هێشتا هەناسەی لەبەردا داوە • برینەکەی پاك کردەوەو مەلحەمی لێداو که زانی ئیدی مەترسی مردنی نەما بەجێی هێشتو ڕۆیشت • بەڵام فەقێی باوکو ئاشقو جگەرسووتاو شەرمی به زەبری کەیغان نەبوو ، هەر هێندە برینەکەی چاك بوەوە ، بڕیاری دا بەدوایدا بچێو بە هەر جۆرێ بێ بیهێنێتەوە • بە دوایدا چوە فەرەنگستان • شەو گەیشتە شارێکی گەورە ، هەراو بەزمو شایلۆغان بوو ، له «مەهتەرخانە ـ Mehter Khana یاری‌و بەزم بوو ، «مەشعەل ـ Mashall » پێ کرا بوو و هەموو پێویستی‌یەکی ئاهەنگو زەماوەند ئامادە بوو • فەقێ نەیزانی چ بکاتو سەر بە کوێدا بکات • بڕیاری دا خۆی بداته دەست قەزاوقەدەرو ئەسپەکەی له کوێ ڕاوەستا لابداتە ئەوێ • جلەوی ئەسپەکەی بەرداو ئەسپ چوو لەبەردەم ماڵی پیرەژنێك ڕاوەستا •

Scanned with CamScanner

پیرەژن هەندێ ڕوبیانووی هێنایەوەو تەگەرەی خستە پێش بەڵام هەر چۆنێ بوو فەقێ ئەحمەد پیرەژنی ڕازی کرد کە ئەو شەوە داڵدەی بدات . پاشان ، فەقێ ئەحمەد لە پیرەژنی پرسی ئەم هەموو بەزم و هەراو هۆریایە چی‌یە . پیرەژن وەڵامی دایەوە گوتی ئەوە بۆ کچی پاشایە . کچی پاشا چوبوە شەڕی موسلمانان و چەند ساڵ بوو بزر ببوو ، تازە هاتۆتەوەو خەریکە مێرد بە پسمامی دەکات . فەقێ ئەحمەد تکای لە خانەخوێ کرد بەڵکو وا بکا ئەمیش بچێتە سەیری ئەم بەزم و زەماوەندە . خانەخوێ ڕازی بوو بەو مەرجەی فەقێ بەرگی ئافرەتان بکاتە بەر . فەقێ بەرگی ئافرەتانی کردە بەرو چوە پێشەوە دانیشت بۆ ئەوەی گوێی لە قسەی بەینی کەیبانی نازدارو مێردە تازەکەی بێ .

کە خانم هات ، مێردی دڵڕەقی مستەکۆڵەیەکی لە بناگوێ‌دا و گوتی : « تۆ یەخسیری دەست موسلمانان بووی . موسلمان شەرەفیان بردووی ، تازە کوو چاوو ڕووت هەڵدێنێ بێتە بەرامبەری من » . بووك کە زمانی کوردی فێر ببوو ، لە داخی دڵی خۆی ، بە کوردی گوتی : « ئاخ ، فەقێ ئەحمەد ئێستا لێرە بوای !؟ »

فەقێ ئەحمەد یەکسەر دەرپەڕی و خۆی لێ ئاشکرا کرد . هەڵمەتی برد ، زاوای کوشت و ژنەی فڕاندو هێنایەوە قوستەنتینەو لەوێ سولتان لە چاکەی پێشوو خەڵات و بەراتێکی زۆری کرد . ئینجا ژن و مێرد گەڕانەوە پشدەرو تا مابوون بە شادی ژیان .

فەقێ ئەحمەد پێش مردنی ، ناوچەی پشدەرو مەرگەوەڕو ماوەتی هەموو خستە بەر دەستی خۆی و بە هۆی بەبە سلێمانی کوڕە گەورەی کە بابە گەورەی میری ئێستای سلێمانی‌یە توانی ناوچەکانی تری

Scanned with CamScanner

کوردستان ، کە ئێستا لە ژێر دەستیان دایە ، بخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە ••

× × ×

ئەو سولتان مورادەی لەم چیرۆکە کوردی یەی خوارەوەدایە زۆر لەگوینە سولتان موڕادی چوارەم بێ کە لە سەدەی حەڤدەم حوکمی گێڕاوەو وەکو هارونە ڕەشیدی ناودار ، هەموو جارێ جلی خۆی گۆڕیوەو بە ناو پێتەختدا سووڕاوەتەوە • چیرۆکی سولتان موڕادو شوانەکە وەکو چیرۆکی جێمس • ڤی • سکۆتلاندە ـ گودمانی بالینگویش ـ لەگەڵ «دۆنالدس»ی وەرزێر وایە کە پاشان بە (پاشای زەلکاوەکان) ناوی دەرکرد(١٦) •

سولتان مورادو سیسۆی شوان(١٧)

شتێکی باوە کە کورد بە مێگەل مەڕ دەبەنە سوریاو سعودیەو قوستەنتینە • جارێکیان شوانێك هەبوو ناوی سیسۆ بوو لە عاشیرەتی بەرابەروکان بوو • مەڕی بۆ فرۆتن بردە قوستەنتینیە • بە عادەتی شوانان کەوڵە بزنی بە شانی دادا بووو لە نزیك پێتەخت مەڕی دەلەوەڕاند •

ڕۆژێکیان ، سولتان موراد بە خۆیو بە «لالە Lala »یەوە(١٨)، بەرگی دەروێشانیان کردە بەرو چوونە پەرگەی شار ، ئەو شوێنەی

(16) Sir. W. Scott's Poems, Appendix to "The Lady of Lake, p. 260" (Blakes èditions, 1865).
(17) Jaba, Recueil & c. , P. 62.

(١٨) پەروەردکار یان نۆکەری بڕواپێکراو • ئەم ووشەیە بۆ ئەو بەندەیەش بەکار دێ کە مندال بەخێو دەکا •

Scanned with CamScanner

سیسۆ مەڕی لێدەلەوەڕاند . سولتان موراد لە عومری خۆی کوردی نەدی بوو ، هیچ شوانیشی بەو جۆرە بەرگەوە نەدی بوو . سیسۆی بەو بەرگە عەنتیکەوە دی سەری سوڕماو بە لالەی گوت : « ئەم کابرایە لە چ نەتەوەیەکە ، هیچی بە خەڵکی ئەستەمبوڵ ناچێ ، کەوڵە بزنی بەسەر خۆیدا هەڵکێشاوە » . لالە وەڵامی دایەوە کە ئەمە کوردی ئەنەدۆڵەو مەڕی بۆ فرۆتن هێناوە . سولتان گوتی : « دەبا بچینە لای ئەم عاجباتی‌یە ، بزانین چ جۆرە پیاوێکە » . پاشاو لالە ، بە بەرگی دەروێشی چوونە لای شوانەکەو سڵاویان لێکرد . ئەویش بە گەرمی جوابی سڵاوی دانەوەو گوتی : « بابە baba“ دەرۆیشینە بەخێر بێن » . سولتانو لالە دانیشتن . شوانەکە قەنەیەکی کللك قوتی پێبوو ، دایگرتو پێشکێشی دەروێشەکانی کرد . دەروێشەکان لەم ڕووخۆشی‌یەی شوانەکە زۆر سەرسام بوون . شوانەکە پێی‌گوتن : « نانو شیرم هەیە ، دەچم هەندێکتان بۆ دێنم » .

سولتان موراد ویستی دەست بە ڕوویەوە بنێ ، گوتی :«برسیمان نی‌یە ، چ ناخۆین ! » بەڵام شوانەکە پێی داگرت کە دەبێ هەر نمەکی بکەنو ئەو پەندە عارەبی‌یەی بۆ هێنان کە دەڵێ :

« ئەوەی بچێتە میوانداری یەکێكو هیچی لە کن نەخوا وەکو ئەوە وایە چووبێتە میوانداری مردوویەك » . ئینجا گوتی : « منیش ساغو سەلامەتم ، ڕازی نیم بە مردووم دابنێن . تا نانم کەل نەکەن نابێ بڕۆن » .

سولتان ئەم قسەیەی شوانی زۆر بە دڵ بوو ، نانو شیرەکەی

قبووڵ کرد • سیسۆ توێشەرەی کـەوڵی پشتی دانـاو کۆتکێکـی لێ دەرهێناو چوو هەندێ مەڕی دۆشیو شیرو نانی خستە بەر میوانەکانی• سولتان‌و لالە یەکەو قیچیان خوارد • پاشان شوانەکە لە دەروێشەکانی پرسی داخۆ ماڵیان لـە قوستەنتینەیە ؟ سولتان موراد وەڵامی دایـەوە : « بەڵێ ، ماڵمان لە پێتەختە ، شوانەکـە ، توخوا ئەگـەر هاتیتـە شار سەرێکم لێ‌بدە ! » شوان لـە سولتان موورادی پرسی : « ئاخر ناوت چی‌یەو ماڵتان لە کوێ‌یە ؟ » جەنابی سولتان وەڵامی دایەوە ، گوتی : « ناوم بابـە مورادەو ماڵمان لە نزیك کۆشکی سولتانە ، وەرە ئەوێ دەمدۆزیتەوە » •

بەم جۆرە هـەردوو دەرۆێش ماڵاوایی‌یان لـە شوانەکـە کردو گەڕانەوە ئەستەمبۆڵ بۆ بارەگای شاهانە • پاشا پیاوێکی لەو ناوە داناو تێ‌ی گەیاند کە شوانێکی لەم حاڵەو لەم ڕەنگە هەیە ،بەرگی کەوڵەبزنەو دێتە ئەو ناوە ، کە هات خۆی لێ‌بکاتە ساحێب‌و پێ‌ی بڵێ کـە پیاوی ماڵی بابە مورادەو بیبـاتە ژوورێکی تایبـەتی‌و ئینجا خـەبەر بداتە سولتان کە شوانەکە هاتوە •

پاش دوو سێ ڕۆژ ، شوانەکە دوو سێ مەڕی بژاردەو قـەڵەوی کرت‌و وەپێش خۆی‌دان و چوە ناو شاری ئەستەمبۆڵ‌و لە ماڵی بابـە موورادی پرسی • هـەر کەسێ چاوی پێ دەکەوت ، پێ‌ی‌پێ‌دەکەنی و گاڵتەی پێ دەکرد تا گەیشتە نزیك کۆشکی سولتان • ئەو کابرایەی سولتان لەوێ کردبوویە سایەدی شوانەکـە بە پیری‌یەوە چووو لێ‌ی پرسی : « ها ، کێت دەوێ ؟ » شوانەکە وەڵامی دایەوە : « دەروێش بابە موورادی برادەری دڵسۆزم دەوێ • ئـەم مـەڕانـەم بـە دیاری‌و نیشانەی دۆستایەتی بۆ هێنـاوە » • کابرا گوتی من پیاوی ماڵی بابـە

موورادم ، فەرموو با بچینە ماڵی ئاغام • شوانەکە مەڕەکانی دایەو بـە کەلی کەوت • پیاو کە تەماشای دەکرد ، بەو کەوڵە بزنەی کردبوویە بەرو مووەکانی زیك ببوونەوە ، لێیدەترسا • بەو بـەرگەوە بردیانە ناو ژوورێکی ڕازاوە • پێڵاوی لـەپێکردەوەو دانیشت • کابرا چوو سولتانی ئاگادار کردەوە کە شوانەکە هاتوەو بە پێی فـەرمانی خۆی .ردوویەتییـە ئـەو ژوورەی بۆی تـەرخـان کـرابووو چـاوەڕێی فەرمانیترە • سولتانو لالـە دیسان بەرگی دەروێشییان کردە بـەرو هـەردووکیان چوونە ئـەو ژوورەی شوانەکـەی لێبوو ، گوتیـان : «سەلامو عەلێك» • شوانە هێشتا نەیدەزانی لە حوزوور سولتان دایە • پاشا فەرمانی دا « فنجانە ـ Fındjane »(١٩) قاوەیەکی خـەستییان بۆ هێنا • شوانەکـە هاواری کرد : « کاکە(٢٠) ، ئەوە شیری تۆ بۆ وا ڕەشو تاڵە ؟ کۆتکەکەت بۆ هـەندە بچووکە ؟ ئـەم شیرەم پـێ ناخورێتەوە ، دەمم دەسووتێ • کۆتکەکەی خۆمم بۆ پڕ بکەن ، نانی تێدەکوشمو ئینجا دەیخۆم » • سولتان زەردەی هاتێو فەرمانیدا جزووی قاوەیان هێناو کۆتکی سیسۆی شوانیان پڕ قاوە کرد • پارچە نانێکیان بۆ هێناو کەوتە سەرێ بە کەوچکان خواردی • ئینجـا ڕووی کردە سولتانو گوتی : « کاکە ، بەخوا شیرەکەت خراپە ، زۆر تاڵـە » • ئینجا تەماشایەکی کوشینو مـافوورە زێڕچنـەکانی کرد کە ژوورییان پێڕازابووەوە ، وای زانی شتی ساکارو ئاسایین ، گوتی : « کاکـە ، هەندێ کەلوپەلی وایش بۆ من بکڕە ، بۆ منداڵان ، کـە مەڕەکانم

(١٩) فنجانی قاوەی تورکییە • هـەر چـەندە لـە مێژە قـاوە لـە کوردستاندا هەیە ، کوردی کۆچەری کەم دەیخۆنەوەو تا ئەمڕۆش هەندێ شوان چاویان پێ نەکەوتوە •

(٢٠) کورد بە زۆری بەم ووشەیە قسە لەگەڵ یەك دەکەن •

Scanned with CamScanner

فرۆت پارەکەت دەدەمەوە » • سولتان وەڵامی دایەوە :
« سەرچاو ! » •

سیسۆ تەماشای شتە کەشخەو نایابەکانی ژوورەوەی کرد ، لە کەرەستە جوانەکان ڕاماو ڕووی کردەوە سولتان‌و گوتی : « کاکە ، کێ ئەم خانوەی بۆ دروست کردووی ، هەڵبەت میراتی باوکتە بۆت ماوەتەوە ! » سولتان وەڵامی دایەوە ، گوتی : « بەڵێ ، میراتی باوکمە ! » سیسۆ سەری باداو گوتی : « دەمزانی ، نابێ ئەمە موڵک‌و ماڵی بابایەکی دەروێش بێ » •

پاش بەینێ ، خاتری خواست بڕوا چونکە مەڕەکانی بێ خودان بەجێ هێشتبوو • سولتان نۆکەرەکەی تێ‌گەیاند پیاوێك بنێرێ چاوی لە مەڕەکان بێ‌و بیانفرۆشێ • ئینجا بە شوانەکەی گوت : « لێ‌ناگەڕێم بڕۆی » • سولتان ئەرمانی‌دا سیسۆیان بردە حەمام‌و بەرگێکی شاهانەیان دایە ، تەنیا ئەو حەلە سیسۆ تێ‌گەیشت کە بابە موراد خۆی سولتانە • کە بردیانەوە حوزوور سولتان ، سیسۆ بەسەر پێی داکەوت‌و تکای کرد بیبوورێ کە بێ شەرمی کردوەو قسەی نابەجێی لە حوزوور پاشادا کردوە • سولتان موراد سامان‌و خەڵاتێکی زۆری بە سیسۆ بەخشی • مەڕەکەی بۆ فرۆت‌و زۆر دیاری پێ‌بەخشی‌و پاشانیش موڵکی زۆر گوندی ناوچەی بایەزیدی بە « بەرات ـ barat »[21] پێ کەرەم کرد • سەرۆکەکانی ئەمڕۆی خێڵی بەروکان لە بنەماڵەی ئەم کابرایەن‌و لە گوندی «گربەران»[22]دا دەژین •

× × ×

---

(٢٠) ووشەیەکی تورکی‌یە بەرامبەر بە «فەرمانی شاهانە» بەکار دێ •
(٢١) لە بەینی بایەزیدو ماکۆیە •

Scanned with CamScanner

کوردیش وەکو تورکەکان نەسرەدین خۆجەی ئیمامی نوکتەچی تیموری تەتەر دەکەنە پاڵەوانی زوربەی چیرۆکە کۆمێدیو گاڵەچی‌یەکانیان • هەندێ لەو چیرۆکانە وەکو چیرۆکی ناو تورکەکانن بەڵام گومانی تێدا نی‌یە کە زۆریان لە کۆتایی سەدەی چواردەم یان لە سەرەتای سەدەی پازدەم کۆنترن کە سەردەمی ئەم حەکیمە ڕۆژهەڵاتی‌یەیە • مۆرکی ئەم چیرۆکانە زۆر لێك جودان • بۆ نموونە لە هەندێ چیرۆکدا خۆجە بە توندی لۆمەی پیاوی چڵیس دەکا ، لە هەندێ چیرۆکی‌تردا پەندی چاوەدێری گشتیمان فێر دەکا ، لە زۆربەی چیرۆکەکاندا گاڵتەچی‌یەو بەس ، لە هەندێکی‌تردا شەرەفو سەربەرزی خۆجە لە گومانەوە دوورە • هەر چۆن بێ زۆربەی هەرە زۆری چیرۆکەکان لە ژێرەوە گاڵتەجاڕین‌و ئەو وشەبازی‌یە ڕۆژهەڵاتی‌یەی مەراقیانەو بە تایبەتی لە زمانی تورکی‌دا خۆش دێ ، زۆر باوە ، بەڵام کە وەری‌بگێڕیتە سەر زمانێکی‌تر ئەو تام‌وبۆیەی نامێنێ‌و کەسنەمە بتوانی وەکو خۆی وەری بگێڕی •

بەزمی قازان*

ڕۆژێ ، خۆجە «قازان – Kasan »ێکی لە دراوسێکەی خواست• ئەم دراوسێ‌یەی پیاوێکی باش نەبووو خۆجە حەزی لە چاری نەدەکرد • چەند ڕۆژێ قازانەکەی لای خۆی گل دایەوە •خاوەنەکەی تەنگاو بوو • هاتە ماڵی خۆجەو داوای قازانی خۆی کردەوە •خۆجە قازانێکی بچووکی خستە ناو قازانی دراوسێکەی‌و هەردووکی لە

* قازان : مەنجەڵ • (وەرگێڕ) •

Scanned with CamScanner

دەست نا • کاتێ کە خاوەنی قازانەکـە ئەمـەی بینی بـە نەسرەدینی گوت : « ئەم قازانە بچووکەی ناوەوە هی من نی‌یە » • خۆجە وەڵامی دایەوە : « با هی خۆتـە ، قازانەکـەت زاوەو ئـەم بێچوەی هێنـاوە ، هەردووکیان هی خۆتن بیانبە ، من چاوم لە ماڵی تۆ نی‌یە » •خاوەنی قازانەکە زۆری کەیف پێ‌هاتو هاواری کرد :

« ئەڵلا کەریم – Alla Karim» چ لـە خوای عاسێ نابـێ • قازانەکانی وەرگرتو بردیو ڕۆیشت •

پاش دوو مانگ خۆجە دیسـان چوە لای دراوسێکەی‌و قازانی لێ‌خواست • ئەمجارەیان کابرا کیهە قازانی گەورە بوو لە ماڵەوە بۆی هێنا • نەسرەدین گوتی : « ئەم قازانە زۆر زلـە » • دراوسێکـەی گوتی : « لەوە بچووکترم نی‌یە بتدەمێ ، قەیدی نی‌یە باشە ، بیبە ، بەڵکو خوا بکا ئەمـەیشیان بزێ ، ئـەگـەر بزێ هـەڵبەت بێچوێکی گەورەی دەبێ » • خۆجە قازانەکەی وەرگرتو بردی‌یەوەو وەسـەر ئاگـری نا • قازانـەکـەی لای خـۆی گـلدایـەوە • پـاش مانگێك ، شتێکی وا ، خاوەنەکەی هات داوای قازانی کردەوە • خۆجە کـە چاوی بـە کابرا کـەوت کـەوتە گریان‌و ڕۆڕۆ : « ــ ئامان ، Aman“ چ دەردو بەڵایەکمان تووش هات • قازان ، ئەو قازانـە نازدارە ، مرد •• برام ، هەر خۆت سەلامەت بی » • دراوسێکەی بە دڕندۆگی‌یەوە گوتی : « کورە کابرا ، قازان چۆن دەمرێ ؟ خۆجە ، ئەوە تۆ گاڵتەم پێ‌دەکەی ؟ » خۆجە وەڵامی دایەوە : « جەرگم ، کە جاری پێشوو گوتم قازانەکەت زاودو بێچوێکی بوە گوتت چ لە خوای عـاسێ نابـێ ، ئێستا کـە دەڵێم قازانـەکـەت مردوە دەڵێی گاڵتـەم پێ‌دەکەی ؟! » •

× × ×

Scanned with CamScanner

نەسرەدینو دەرۆزەکەر

ڕۆژێ ، خۆجە چوە سەربان بۆ ئەوەی بانەکەی بپەستێتەوە لەو حانەدا لە دەرگەی حەوشە درا • ژنی خۆجە دەرگای کردەوە ، بینی کابرایەکی بێگانەیە ، گوتی : « فەرموو ، چیت دەوێ ؟ » کابرا گوتی : « بە خۆجە بڵێ بانگت دەکەن ! » ژنی خۆجە وەڵامی دایەوە : « ئاخر لەسەر بانەو خەریکی ئیشە » • کابرا گوتی : « قەیدی نی‌یە ، پێی بڵێ خێرا بێ » •

جا ژنە لە خوارەوەڕا بانگی خۆجەی کرد : « ئەفەندی ، کابرایەك لەبەر دەرگایە تۆی دەوێ ، دەڵێ خێرا بێ » • خۆجە گوتی : « هەزار پایە سەرکەوتووم تا گەیشتوومەتە سەربان ، بە کابرا بڵێ بزانە چی دەوێ ، خۆت وەرە پێم بڵێ » • بەڵام کابرا سووڕ بوو کە هەر دەبێ خۆجە خۆی بێتە خوارەوە ، ژنە چوو دیسان بانگی کرد • خۆجە کە دیتی کابرا هێندە سوورە لە دڵی خۆی‌دا گوتی : « دیارە ئیشێکی گرنگی هەیە ، وا چاکە بچمە خوارەوە » • بە هەڵەداوان لە قادرمە دابەزی ، لە تەنگاویان کەوتو زۆر ئازاری دی ، کاتێ بە پەستی گەیشتە بەر دەرگا تەماشای کرد دەرۆزەکەرە ، دەرۆزەکەر گوتی : « لە ڕێ خوا قرۆشێکم بدێ » • خۆجە وەڵامی دایەوە : « شوێنم کەوە » • کابرای بۆ سەربان برد • کە چل پایە سەرکەوتن خۆجە ئاوڕی لە دەرۆزەکەرەکە دایەوەو گوتی : « بڕۆ ، خوا بتدانێ »[٢٢] دەرۆزەکەرەکە منگاندی : « لە خوارێ وات گوتبا » • خۆجە وەڵامی دایەوە : « کابرا ، تۆ هەزار پایە منت دابەزاندو لە

---

(٢٢) لە ڕۆژهەڵات کە خێر بە دەرۆزەکەرێ نەکەن وای پێ دەڵێن •

Scanned with CamScanner

دابەزین‌دا کەوتم‌و ئازارم خوارد ، هەر بۆ ئەوەی بلێی فرۆشیام بێ کـەرەم کـە ، من تەنیـا چل پایـە تۆم هێنـاو وا پێت دەڵێم : حوا بتداتێ » .

× × ×

نەسرەدین خۆجەو مەیتەکە

ڕۆژێ ، خۆجە لـە ماڵـەوە بوو شـمەکی خۆی دەشووشت . کابرایەك هات ، داوای لێ‌کرد مەیتێك هەیە بچێ بیشوا بۆ ئەوەی بە خاکی بسپێرن . خۆجـە وەڵامی دایـەوە : « ئیشم هەیـە . شمەکم دەشۆم . بڕۆ مەیتەکە بێنە بیخە سەر ئەم تەختەدارە لێرە دەیشووم ، ئاوی گەرمم زۆرە . کە شووشتم ئـەو حـەلە بیە ، بینێژە » . کابرا گوتی : « زۆر باشە » .

کابرا چوو مەیتەکەی هێنا ، خۆجە مەیتەکەی لەسەر تەختەدارەکە درێژکردو ئەو خەڵکەی دەرکردە دەرەوە کە لەگەڵ مەیتەکە هاتبوون، گـوتی : « ئێوە برۆنـە دەرەوە ، نابێ کـەس لێرە بمێنـێ تـەنانەت ژنەکەیشم دەبێ بچێتە دەرەوە ، من خۆم بە تەنێ مەیتەکە دەشۆم » .

زەلامەکان چوونـە دەرەوە . خۆجـە دەرگای کلیل‌داو کـەوتە بیرکردنەوە ، لە دڵی خۆی‌دا گوتی : « من ئاوم بۆ شمەك شووشتن گەرم کردوە ، مخابنە لەو مەیتە سەرفی بکەم » .

جۆگایەکی بچووك بە بن ماڵی خۆجەدا دەهات . خۆجە بڕیاری‌دا مەیتەکـە نەشوا ، فرێی بداتـە ناو ئەو جۆگایـەوە . لنگی مـەیتی ئاوساوی گرت‌و فرێی دایە ناو جۆگاکە . جۆگا ڕای‌پێچاو بردی . خۆجـە لـە دڵی خۆی‌دا گوتی : « جا با زەلامـەکان تەفرە بدەم » .

دەرگای کردەوەو گوتی : « ئەو مردوە ، زیانی چۆن بردۆتە سەر ؟ » ، هەموو وەڵامیان دایەوە : « فێڵبازو دزو ساختەچی بوو » • خۆجە گوتی : « نەخێر نابێ وابێ • ئێوە سەهوون • دەبێ پیاوێکی باش بووبێ • چونکە هەر هێندە خستمە سەر تاتەشۆر چاوی کردەوەو بیت بوەوە ، کە ئەو قیت بوەوە زنجیرێکی زیو لە ئاسمان هاتە خوارەوەو فریشتە بەو زنجیرە هەڵیانکێشایە ئاسمانو گوتیان : « ئەمە پیاوی باشە ! » •

گوندیە ساویلکەکان بڕوایان بە قسەی خۆجە کردو لە دڵەوە گوتیان : « کاری خوایە ، هەموو شت دەبێ » و پەرتەیان لێ کرد ، بەرەو ماڵ بوونەوە •

دوای سێ چوار ڕۆژ مەیتەکە لە خوارەوەی ڕوبارەکە لە چڵی شۆڕی دەرختێك جەڕاو دەشتەکی چاویان پێ کەوت • جوتیارێ چوە لای خۆجەو سەرکۆنەی کردو گوتی : « خۆجە ، تۆ بە ئێمەت گوت کابرای مردوویان هەڵکێشاوەتە ئاسمان کەچی مەیتەکەی وا لەو خوارە لە ناو ڕوبار دۆزراوەتەوەو هەموو ئاوساوە » •

خۆجە وەڵامی دایەوە : « دیارە لە ئاسمان فڕێیان داوەتە خوارێ • خۆتان گوتتان کابرایەکی دزو فێڵبازو ساختەچی بوە • کێ دەڵێ لە ئاسمانیش ئیشی وای نەکردوە ؟ لەوانەیە شتێکی دزی بێ بۆیە فڕێیان داوەتە خوارەوە • خێرا بڕۆ بینێژە ، تا زیندوو نەبۆتەوەو دزی لە تۆش نەکردوە » •

× × ×

Scanned with CamScanner

خۆجە لێفەکەی چۆن لە دەست چوو

شەوێکی زستان ، خۆجەو ژنەکەی لە شیرین خەودا بوون ، لە دەرەوە ، لە ژێر پەنجەرە ، دوو کەس لێیان بوو بە شەڕو هەرا ، چەقۆیان لێك هەڵکێشاو وەخت بوو ئیشەکە گەورە بێ • لەم هەراو هۆریایە ، ژنی خۆجە بە خەبەر هات و چوولە پەنجەرەوە تەماشای کرد • کە دیتی شەڕە ، مێردی هەستاندو گوتی : « وای خوایە لە گەورەیی تۆ ! پیاوەکە هەستە بڕۆ لێکیان بکەوە ، یەکدی هەڵدەدڕن » • خۆجە بە خەواڵوویی وەڵامی دایەوە : « حورمێ ، گیانەکەم ، وەرەوە ناو جێی خۆت ، بۆ خۆت بخەوە باشترە ، بە ئیمانم ئەم دونیایە پیاوی تێدا نییە • وازم لێ بێنە با سەرم ڕەحەت بێ • سەرم نایەشێ بۆ پریاسکەی لێ بەستم • ئێستا بچمە دەرەوە چییان پێ چ نییە تیرو پڕم لێ بدەن » •

ژنی خۆجە ژنێکی مەکرۆ بوو • بەسەر دەستو پێی مێردی داکەوت • خۆجە لێی تووڕە بووو ڕکێ خۆی لێ کردەوە بەڵام لە ئەنجامدا دڵی نەرم بوو ، لێفەی لە خۆی پێچاو لە قادرمە دابەزیو چوە شوێنی هەراکەو پێی گوتن : « کوڕم ، بکەنە خاتری ئەم ڕیشە سپییەی من واز لەم شەڕە بێنن » • کابراکان خۆیان تێ ڕوو کردو لێفیان لە شانی خۆجە داپچڕیو هەڵاتن بردیان • خۆجە گوتی : « زۆر باش بوو ! » چوەوە ژووریێو دەرگای گارەدا • ژنەکەی گوتی: « چا بوو چووی ، لێکت کردنەوە • شەڕەکەیان بە تاڵ کرد؟ » • خۆجە وەڵامی دایەوە : « ئا ، شەڕیان بە تاڵ کرد » •

Scanned with CamScanner

- خۆجە ، ئەوە لەسەر چ بەشەڕ هاتبوون ؟
خۆجە وەڵامی دایەوە : « شێتە ، لەسەر لێفەکەی من شەڕیان بوو . لەمەو دوا ئەمە دەکەمە دروشمی خۆم : ووریەی ماران بە » .

- تەواو -

تێبینی :

- سوپاس بۆ کاك زادە کەبەرگەکەی بۆ نووسیم .
- سوپاس بۆ کاك حسێن عەلی وەلی کە کتێبە ئینگلیزییەکەی لە کتێبخانەی مەرکەزی زانکۆی مووسل بۆ دەستنیشان کردم .

رقم الايداع في المكتبة الوطنية ببغداد ١١٣٤ لسنة ١٩٨٣

La Femme Kurde En Turquie

Par:

Lucy. M. J. Garnett

Traduit de L'anglais en Kurde

Par:

Aziz Gardi

المرأة الكردية في تركيـا

تاليف : لوسى گارنيت

ترجمه من الانكليزية

عزيز گردى

نرخى (٧٥٠) فلسه

Scanned with CamScanner